

Kulturmiljöanalys Utredningsområde Övre, Trelleborgs stad

Daniel Melchert, GOD BOSTAD Kulturmiljökonsult, 2016-07-07. Ortofoto 1960 med utredningsområdet markerat. Samhällsbyggnadsförvaltningen, Trelleborgs kommun.

Kulturmiljöanalys Utredningsområde Övre, Trelleborgs stad

Text: Daniel Melchert, GOD BOSTAD Kulturmiljökonsult

Foto: Daniel Melchert, GOD BOSTAD Kulturmiljökonsult (april-maj 2016) där annat ej anges

Innehåll

Stadsförnyelse Trelleborg Övre	5
Kulturmiljöanalys.....	5
Arbetsmetodik och disposition	5
Trelleborg Övre avgränsning	6
Trelleborg Övre – översiktlig beskrivning och historik.....	8
Årsringar och delområden.....	16
Järnvägsområdet	17
Kommunalteknikområdet	18
Institutions- och rekreationsområdet	19
Grannskapsområdet	19
Karaktärsskapande gatusträckningar	21
Allén–Spårvägen/Gasverksgatan–Hyredammsgatan.....	21
Valldammsgatan–Hedvägen.....	22
Skyttsgatan	23
Parkgatan–Ripagatan–Kraftgatan	24
Vikingagatan–Engelbrektsgatan–Rusthållaregatan.....	25
Ryttaregatan.....	26
Östra Vallgatan	26
Kulturhistorisk värdefull bebyggelse	27
Särskilt värdefull bebyggelse	28
Bebyggelse av kompletterande värde för miljön	28
Badhuset 5. Nygatan 15. Brandstationen.	28
Badhuset 5. Östra Vallgatan 6. Simhallen.	29
Vesslan 2, 3. J F Hellmansgatan 5, 3.	31
Vesslan 6. Hesekillegatan 2.	31
Pilarna 1. Hesekillegatan 1. Konsthallen.	32
Pilarna 2, 3, 4, 5, 6. Östra Vallgatan 10, 12, 14, 16, 18.....	34
Blixten 9. Elverksgatan 2.....	35
Blixten 3, 4, 5, 6, 7, 8. Ripagatan 8, Parkgatan 13, 11, 9, 7, 5.	35
Signalen 20. Gasverksgatan 5, Skyttsgatan 16, 7-9. Gasverket.....	36
Hästen 13. Valldammsgatan 22.....	38
Hästen 1 och 2. Valldammsgatan 28-30, Vikingagatan 6.	39
Husaren 11. Valldammsgatan 32.....	40

Husaren 13 och 17. Ryttaaregatan 11-13, Ryttaaregatan 7, 9.....	41
Husaren 16. Skyttsplan 1.....	42
Husaren 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10. Valldammsgatan 50, 48, 46, 42, 40, 38, 36, 34.....	43
Sporren 1, 2, 3. Skyttsgatan 11, Ryttaaregatan 12, 10.....	44
Dragonen 8, 13. Kraftgatan 1, 3.	45
Dragonen 1, 2–3, 4, 9–11, 12. Skyttsgatan 26, Engelbrektsgatan 2, Kraftgatan 7, Skyttsgatan 20-24, Kraftgatan 5.....	46
Sadeln 3. Skyttsgatan 28. Vattenreningsverket.	47
Sadeln 2. Hedvägen 49, Rusthållaregatan 7. Folktandvården.....	48
Stigbygeln 6. Hedvägen 47, Rusthållaregatan 6, Engelbrektsgatan 3.	50
Grönstruktur, siktlinjer och landmärken.....	51
Grönstruktur.....	51
Siktlinjer och landmärken.....	53
Förvaltning av kulturhistoriska värden och rekommendationer vid ändring	56
Bildbilaga då och nu	58
Källor och litteratur	68

Stadsförnyelse Trelleborg Övre

I Trelleborg pågår och planeras för stadsförnyelseprojekt av det tidigare järnvägs-/bussområdet Trelleborg Övre med ett par intilliggande stadskvarter. God Bostad Kulturmiljökonsult har på uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen Trelleborgs kommun fått i uppdrag att ta fram en kulturmiljöanalys över området. Denna är en av flera utredningar som genomförs parallellt för att ligga till grund inför framtida strategier och planarbete. Målet med den historiska kulturmiljöanalysen är att visa övergripande strukturer som vägledning inför kommande detaljplanering samt att beskriva områdets karaktär, definiera delområden och värdera områdets bebyggelse och grönska ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Kulturmiljöanalys

Kulturmiljön i Trelleborg finns beskriven i en rad dokument och program, som *Kulturmiljöutredning tillhörande fördjupning av översiktsplanen för Trelleborg stad, Natur- & kulturmiljöplan*, Länsstyrelsens regionala kulturmiljöprogram, Riksantikvarieämbetets rapportserie *Medeltidsstaden* samt äldre utredningar. Denna utredning har gjorts för att peka på vilka resurser kulturmiljön kan erbjuda för att skapa ett attraktivt område med karaktär och identitet samt fungera som ett konstruktivt underlag i det fortsatta planarbetet av Trelleborg Övre.

Arbetsmetodik och disposition

Inledningsvis har områdets historia och förändringar studerats, med grund i arkiv- och litteraturstudier. Därefter har fältstudier och inventering genomförts på plats. Arbetsmetoden är baserad på DIVE-analysen (Describe, Interpret, Value, Enable – Beskriva, Tolka, Värdera, Aktivera) Riksantikvarieämbetet. Det är en metod för att analysera kulturmiljövärden i landskapet. Metoden utgår ifrån vad dagens landskap och miljö berättar om miljöns ursprung, utveckling och karaktär.

Trelleborg Övre beskrivs som helhet utifrån hur det ser ut i dag och varför det ser ut som det gör och i mindre delområden baserat på karaktär. Fyra byggnader/anläggningar har även studerats interiört: Gasverket, Konsthallen, Gamla elverket och Brandstationen för att noggrannare undersöka i vad mån det finns kulturvärden även där. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, gatusträckningar och andra stråk, grönsstruktur, siktlinjer samt landmärken redovisas både i text och på kartbilder. En bildbilaga redovisar historiska bilder med bilder från ungefär samma punkt i dag, 2016, och ger en uppfattning om förändringar och kontinuitet.

Arbetet har utförts av bebyggelseantikvarie Daniel Melchert, God Bostad Kulturmiljökonsult på uppdrag av en beställargrupp bestående av bygglovsarkitekt Pernilla Nilsson, planarkitekt Charlotte Hägg Reader och planarkitekt Maria Gyllner från Samhällsbyggnadsförvaltningen, Trelleborgs kommun. Ett arbetsmöte har hållits tillsammans med Eric Sandell och Carl Aspegren från Föreningen Gamla Trelleborg.

Trelleborg Övre avgränsning

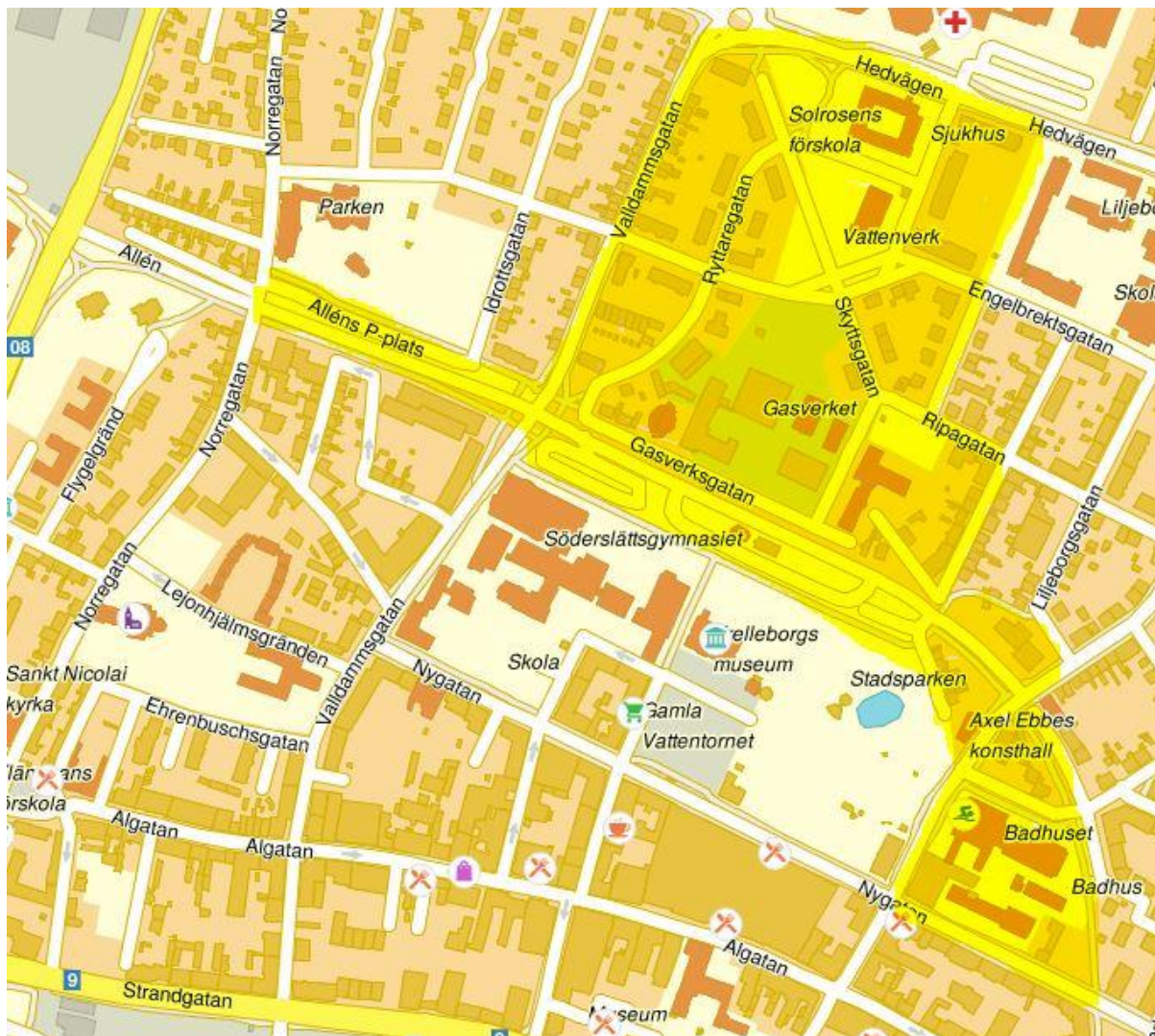
Trelleborg Övre är ett område som lades ut i samband med framdragandet av Malmö–Trelleborgs Järnväg på 1880-talet. Det låg utanför den medeltida stadskroppen och var i stort sett obebyggt före järnvägsetableringen. Stora arealer kom under 1900-talets första hälft att tas i anspråk av staden för olika kommunala verksamheter. Inom området har det också byggts bostäder samt anläggningar för rekreation, kultur och vård.

Utredningsområdet markerat på Häradsekonomska kartan 1915. Vid denna tid var ännu större delen obebyggt. Gatu- och kvartersstruktur huvudsakligen överensstämmande med hur det ser ut hundra år senare.

Området består av det tidigare järnvägs-/bussområdet Allén–Spårvägen med sträckning längs den tidigare järnvägen från Bryggaregatan till Nygatan och avgränsas i övrigt av Valldammsgatan, Hedvägen, Kraftgatan, Ripagatan, Parkgatan, Hyredammsgatan, Nygatan, Östra Vallgatan och i söder av Stadsparken och Söderslättsgymnasiet.

Trelleborg Övre är ett stort och komplext område som i sig innehåller mindre delområden. Hela området har fått namn efter en järnvägsstation som inte längre finns kvar. Man får också tänka sig att järnvägen delvis varit bestämmande för olika verksamheters lokalisering och även bildat ett slags mental gräns mellan den äldre stadskärnan och den nya, växande staden med sina årsringar.

Utredningsområdet bestående av kvarteren Hästen, Husaren, Signalen, Sporren, Sadeln, Stigbygeln, Dragonen, Blixten, Lokstallet, Pilarna, Vesslan, Badhuset och med ingående grönytor och gatusträckningar gulmarkerat.

Trelleborg Övre – översiktlig beskrivning och historik

Området var obebyggt ända fram till slutet av 1800-talet och genomkorsades av Valldammsgatan–Östervångsvägen i nord-sydlig riktning. På 1880-talet flyttade en av stadens gårdar efter en brand ut till den mer betryggande Valldammsgatan där gården till en början kom att ligga ensam. Kring sekelskiftet 1900 kom det här att uppföras en karaktäristisk gathusbebyggelse, ofta parhus med frontespis. Den största förändringen var dock anläggandet av Malmö–Trelleborgs Järnväg, som öppnade 1886. Det var stadens andra järnväg (först var Lund–Trelleborgs Järnväg, 1875) och motiverades inte minst av att sockerbruk planerade att uppföras i Trelleborg (startade 1888) och Hököpinge (startade 1892).

Karta över Trelleborg upprättad 1886–88 av kommissionslantmätare Jonas Ahlfelt. På kartan kallas stationen för Trelleborgs norra station. Till vänster om stationshuset ses godsmagasin (gult) och till höger lokstallet. Vid Valldammsgatan ses också den utflyttade gården.

Malmö–Trelleborg Järnväg ville anlägga en egen station i Trelleborg även om Lund–Trelleborgs Järnväg redan uppfört en slutstation på sin bana vid hamnen: Trelleborg Nedre som senare ersattes med ett mycket större stationshus med banhall och fick namnet Trelleborg C. Det vanliga var att en senare anlagd bana fick ansluta sig till den första banans station mot avgift, men Malmö–Trelleborgs Järnväg behövde en egen station med lokstall, uppställningsspår och liknande då man i Malmö utgick från Malmö–Ystads Järnvägs station, Malmö Västra. Malmö–Trelleborgs Järnväg nådde Trelleborg från nordväst och därmed var det lämpligt med en station norr om stadskärnan. Området, som ju var obebyggt, lämpade sig för en bangård då man utan problem kunde dra ut ett rakt spårområde utan lutning. Stationen fick namnet Trelleborg Övre och försågs med stort stationshus i två våningar, godsmagasin, bangård och lokstall med plats för sju lok. Malmö–Trelleborgs Järnväg drog dock ner

ett förbindelsespår till Trelleborg Nedre/C för att få åtkomst till hamnen och binda ihop de båda banorna.

Häradsekonomska kartan 1915. Trelleborg har vid denna tid fyra olika järnvägar, från vänster till höger i bilden: de två konkurrerande banorna till Malmö, banan till Lund och banan till Rydsgård. Det fanns dessutom tre olika stationer, omfattande hamnspår, ett industrispår till sockerbruket och bortom det ytterligare ett stickspår från Malmö-Trelleborgs Järnväg, troligen till någon grustäkt eller liknande. Utredningsområdet norr om Trelleborg Övre ingår delvis i ett utbyggnadsområde med linjär rutnätsplan öster och nordost om stadskärnan.

Trelleborg Övre på 1940-/50-talet. Notera Gasverkets anläggning med kolkvarn och kolblandare i bakgrunden. Stationshuset skymtar till höger. Foto: Egen samling.

Söder om stationsområdet anlades 1897 Stadsparken i ett område som kom att utgöra gräns mellan den medeltida stadskroppen och den nya staden med Nygatan som ett slags Ringstrasse a la Wien (och annorstädes i moderna städer) med grönytor och institutioner i ett bälte utanför stadskärnan. Norr om stationsområdet hände inte så mycket innan stadsfullmäktige 1911 beslutade att anlägga ett gasverk i staden. Man hade redan beslutat om ett vattentorn och ville nu ha gasverket samtidigt, så att ledningar för gas och vatten kunde grävas ner parallellt i samma schakt. Vattentornet skulle placeras på det nya Stortorget söder om Trelleborg Övre. Då passade tomten norr om stationsområdet för gasverket.

Trelleborg Övre med Stadsparken och vattentornet i bakgrunden, 1940-tal. Foto: Föreningen Gamla Trelleborg.

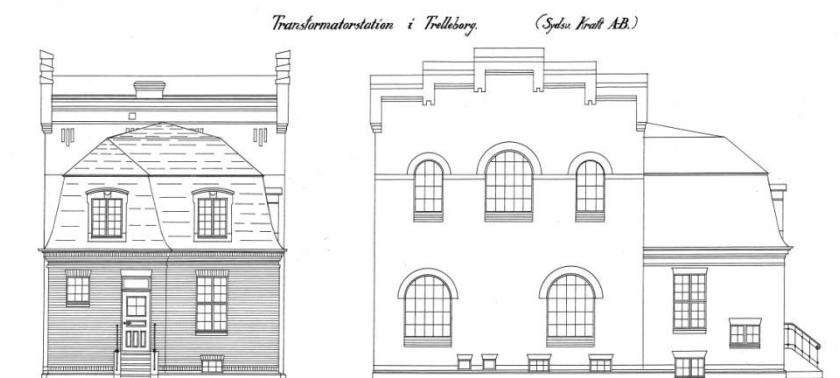
Gasverket togs i drift 1912 och fabriksbyggnaderna ritades av Helsingborgs stadsarkitekt Alfred Hellerström. Gasverket disponerade en stor tomt som förutom fabriksbyggnaderna – retorthus där gasen tillverkades genom upphettning av stenkolk, reningshus för rening av gasen samt myrsmalmshus för regenerering av myrsmalm som användes i reningsprocessen – med gasklocka och en tjänstebostad vid Skyttsgatan kom att fyllas med en mångfald av anläggningar för gastillverkningen och kolhanteringen samt för restprodukterna koks och stenkolkstjära, vilka i sin tur såldes vidare för uppvärmning av bostadshus och för olika industriändamål. Gasen användes huvudsakligen till

hushållsspisar. Verksamheten expanderade och en andra gasklocka byggdes 1925. Från 1950-talet kom dock elspisar att ta över allt mer samtidigt som oljeeldning började ersätta kokseldning. Verksamheten på gasverket upphörde 1971 och merparten byggnader och anläggningar revs omgående. Numera är Hellerströms fabriksbyggnader och tjänstebostaden bevarade tillsammans med några magasinsbyggnader i trä där åtminstone en är äldre och uppförd för gasverket. Retorthuset är i dag fritidsgård och gym, de andra byggnaderna används av tekniska förvaltningen.

Foto från vattentornet norrut cirka 1940. Centralt i bild ses Gasverket med det skorstensförsedda retorthuset och bakom det anar man reningshus och det mindre myrimalmshuset. Där Skyttsgatan viker av ser man tjänstebostaden och längst upp på tomten de båda gasklockorna. Foto: Föreningen Gamla Trelleborg.

I det angränsande kvarteret Blixten uppfördes ungefär samtidigt med gasverket Sydkrafts mottagningsstation för den elkraft som alstrades vid de fyra kraftverken i Lagan. Mottagningsstationen med inkommande ledning på 50 000 volt ritades av Malmöarkitekten Hans Thyselius, som kom att rita merparten av Sydkrafts kraftverk, transformatorstationer och även deras kontorsbyggnad i Malmö.

Ritning från 1913 signerad Hans Thyselius och som visar hur transformatorstationen tillbyggdes med en tjänstebostad. Ritning från Samhällsbyggnadsförvaltningen, Trelleborg.

1966 byggde Sydkraft en ny mottagningsstation vid norra stadsgränsen och staden byggde en fördelningsstation med kontor med mera i kvarteret Blixten. Den gamla mottagningsstationen togs helt ur drift 1972 och revs sannolikt vid denna tid. Sydkrafts luftledning gick rakt ner till mottagningsstationen i kvarteret Blixten och har gett både namn och dragning åt Kraftgatan. Högspänningsledningen togs bort på 1960-talet och numera fördelas all ström via markkabel.

En liten bit åt sydost låg stadens första elverk, byggt 1898 i korsningen Östra Vallgatan–Nygatan. I samma byggnad huserade även stadens varmbadhus. I elverket producerades enfas likström med två ångmaskiner. Sedan Sydkrafts anläggning tagits i drift kom elverket mer att användas som reservaggregat och ångmaskinerna ersattes av dieselmotor. 1939 byggdes nytt varmbadhus på tomten intill elverket, man hade gemensam styrelse, och elverket byggdes om och utökades med en större dieselmotor. Elproduktionen i det gamla elverket upphörde 1971 och byggnaden användes därefter av brandkåren och senare av olika kommunala verksamheter.

Nygatan med det kombinerade elverket och badhuset i början av 1900-talet. Foto: Trelleborgs Museum.

Granne med elverket vid Nygatan var kombinerad polis- och brandstation. Precis som elverk och bad hade gemensam styrelse så gällde samma för polis och brandkår fram till 1920. Fem år senare invigdes en separat brandstation medan poliserna stannade i det befintliga och påbyggda huset. Den nya brandstationen ritades av arkitekten Albin Flygare och hade plats för både brandbilar och ambulans. I början av 1960-talet gjordes en stor utvidgning av brandstationen åt öster samtidigt som ny övningsbyggnad med slangtorn och tvätthall byggdes inne på gården. Sedan polisen lämnat det äldre polishuset byggdes polis- och brandstation samman, att användas av brandkåren. Nu finns planer på att flytta hela verksamheten till nya lokaler norr om staden.

Ursprunglig brand- och polisstation på 1910-talet (byggnaderna finns kvar, om- och tillbyggda), till höger brandstationen från 1925 på foto från 1958. Foto: Trelleborgs Museum.

I samma delområde, mellan Nygatan och järnvägsstationen, uppfördes på 1930-talet två märkesbyggnader för Trelleborg: badhuset, ritat av stadsarkitekt Erik Fehling, invigt 1939, och Axel Ebbes konsthall, ritad av Carl-Axel Stoltz och invigd 1935. Här kom två betydande byggnader för rekreation, fritid och kultur att uppföras i det närmaste mittemot varande på var sin sida av Östra Vallgatan och intill Stadsparken. Badhuset har fått en tillbyggnad med limträbågar mot baksidan.

Simhallen invigningsåret 1939. Det var så här man skulle närma sig simhallen, från Stadsparken. Lägg märke till hus vattentornet speglar sig i den uppglasade överbyggnaden. Foto: Trelleborgs Museum.

Konsthallen utformades enligt Ebbes önskemål för att interiört påminna om hans ateljé i Hönsinge och försågs delvis med uppglasat tak, mycket växtlighet och en liten damm med gulfiskar. Dammen har tagits bort då den fuktiga luften skadade skulpturerna och även det uppglasade taket är ersatt med ett trätak.

Konsthallen troligen på 1930-talet. Foto: Trelleborgs Museum.

Längs Valldammsgatan och Parkgatan anlades en karaktäristisk bebyggelse av gathus, parhus och flerbostadshus i upp till två våningar i början av 1900-talet. Det var huvudsakligen små bostäder för arbetare och hantverkare ibland kombinerat med någon rörelse i ett gårdshus. Området norr om gasverket och Sydkrafts mottagningsstation var i stort sett obebyggt fram till 1930-talet då några större villor uppfördes i kvarteret Dragonen och troligen var det också vid denna tid som trädgårdskolonier anlades i norra delen av området. Staden fortsatte också med sin utbyggnad av kommunaltekniska verk i området då vattenreningsverk började uppföras norr om gasverket 1943.

Vattenreningsverkets entrébyggnad ritades 1943 av Gunnar Jacobsson medan VBB projekterade den övriga anläggningen bakom entrébyggnaden. Ritning från Samhällsbyggnadsförvaltningen, Trelleborg.

Staden fick sitt vatten från olika brunnar utanför staden, men vattenkvaliteten var inte den bästa. I det nya vattenreningsverket, som projekterades av Vattenbyggnadsbyrån i Stockholm medan entrébyggnaden ritades av arkitekten Gunnar Jacobsson, renades grundvattnet från järn och mangan. En utbyggnad skedde på 1960-talet och anläggningen används ännu för samma ändamål. Granne till gasverket i väster blev på 1950-talet stadens telefonstation som, även om det var en statlig angelägenhet på den tiden, kan hänföras till den mängd anläggningar/verksamheter som kan kopplas till infrastruktur och kommunalteknik i området. Televerksbyggnaderna används numera av ABF.

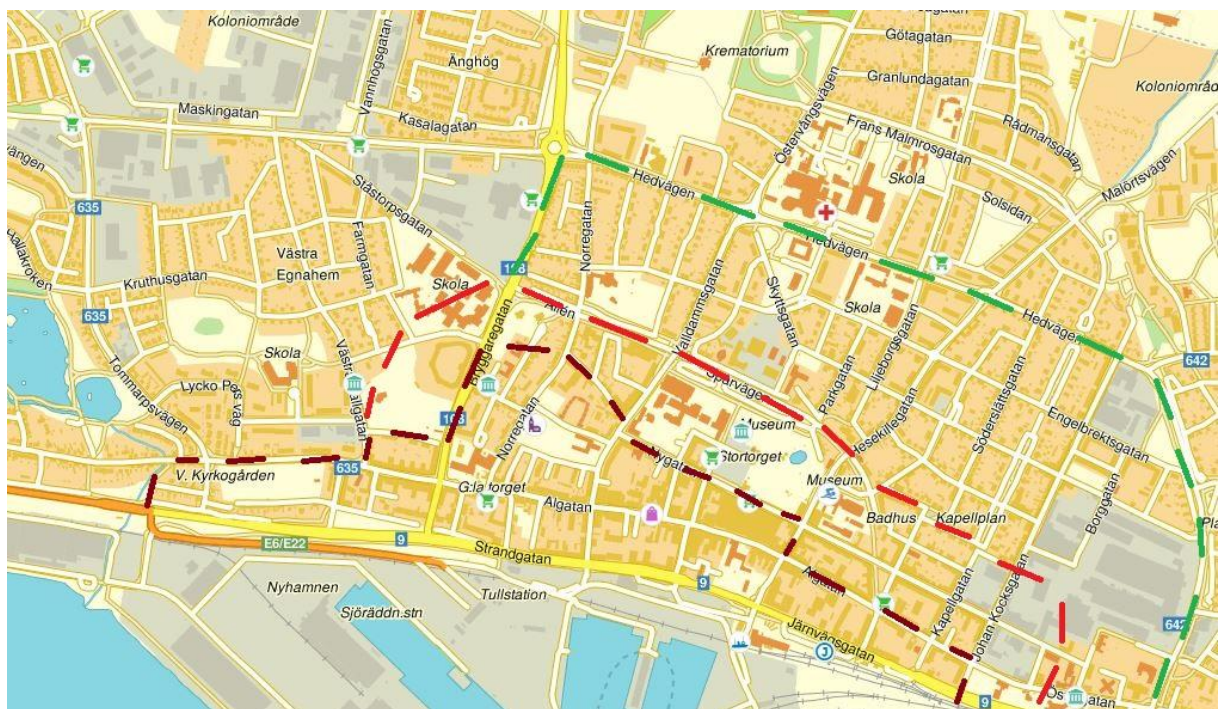
På 1940- och 1950-talen planlades och bebyggdes området i sin helhet med nuvarande gatusträckningar, grönytor, flerbostadshus samt kombinerade spädbarns- och mödravårdscentral med tandpoliklinik. Området gestaltades på tidstypiskt vis med lamellhus i två-tre våningar orienterade efter gatorna och på sådant vis att inget hus kom att skymma det andra. Det mesta ritades av arkitekten Stig Bjärle, verksam i Trelleborg. I mitten av 1960-talet tillkom trevåningshuset vid Skyttplan. Trädgårdskolonierna försvann vid denna tid. Med den ökade privatbilismen och trafikplaneringens allt större genomslag inom stadsplaneringen har ett antal gator stängts för genomfartstrafik under 1970-/80-talet.

Stadsplan upprättad 1942 av stadsarkitekt Erik Fehling och stadsingenjör Gunnar Wanheim där den slingrande Ryttaregatan tillkommit liksom flerbostadshusen i två-tre våningar samt den lilla parken vid Skyttsgatan. Jm anger småindustri (i kv Hästen ett snickeri och i kv Signalen ett stenhuggeri) och Gs anger gasverk.

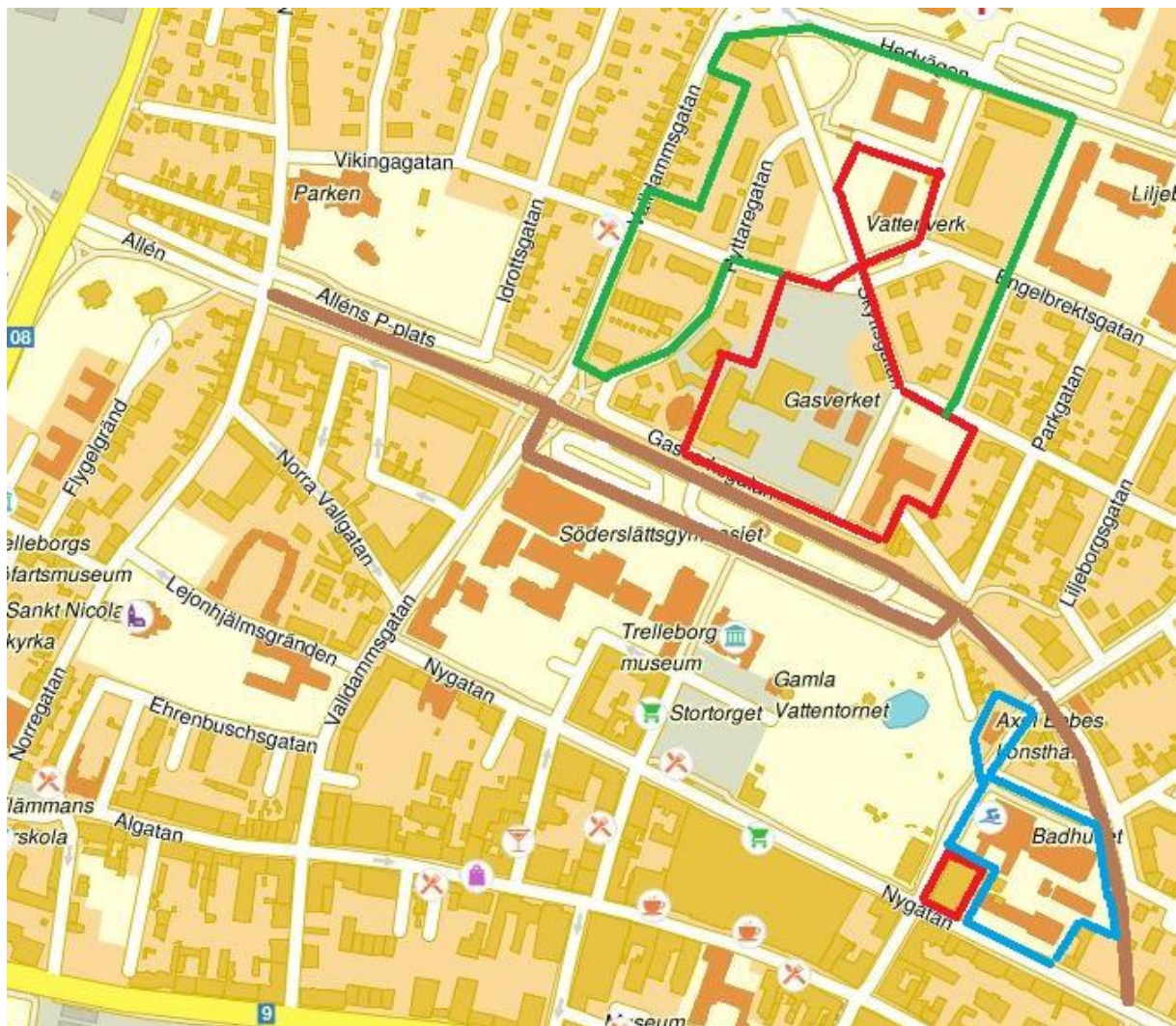
Årsringar och delområden

När Trelleborg återfick sina stadsrättigheter 1867 och började expandera utanför den medeltida stadskroppen i slutet av 1800-talet anlades Nygatan som en gräns mellan gamla staden och det nya som växte upp där utanför: i första hand ett institutions- och rekreationsstråk med skolor, torg, vattentorn, stadspark, badhus, elverk, polis och brandkår. Detta område bildar en tydlig årsring där Malmö–Trelleborgs Järnväg utgjorde ett slags gräns i norr. Bortanför järnvägen var det i princip landsbygd. På 1910-talet började också detta område att exploateras och en ny årsring uppstod med kommunaltekniska verk och bostäder. Hedvägen och lasarettet kan ses som nästa årsring. Utredningsområdet representerar således en andra utbyggnadsfas utanför den huvudsakligen medeltida stadskroppen, men det ska tilläggas att utbyggnaden av Trelleborg inte skedde koncentriskt och samtidigt, vilket gör att det uppstår en del avvikelser. Men i stora drag kan utbyggnaden ses på detta vis.

Stadens årsringar. Brun anger ungefär stadens utbredning 1867, rött utvidgningsområde cirka 1870–1910, grönt utvidgningsområde cirka 1910–30. Utredningsområdet för Trelleborg Övre är huvudsakligen beläget inom utvidgningsområde 1910–30.

Utredningsområdet kan vidare delas upp på ett antal mindre men karaktäristiska delområden baserat på karaktär, användning och struktur.

Delområden. Brunt anger före detta järnvägsområde, rött anger kommunalteknikområde, blått anger institutions- och rekreationsområde, grönt anger grannskapsområde.

Järnvägsområdet

Järnvägsområdet sträcker sig från Norregatan i väster till Nygatan i sydost. Det är ett långsmalt område som uppstod när MTJ anlades 1886 och som följer järnvägssträckningen. Bana och bangård har haft en rak sträckning fram till Östra Vallgatan–Parkgatan där den tidigare järnvägen böjde av åt söder och hamnen. Bebyggelsen består av två kiosk-/väntsalsbyggnader uppförda på 1980-talet för busstrafiken medan alla järnvägsbyggnader är rivna sedan länge. I övrigt är delområdet obebyggt och består av gator, parkeringsytor och massplanteringar av måbär. En gång-/cykelväg går fram på den gamla banvallen.

Järnvägsområdet. Den tidigare bangården där spåren revs upp i mitten av 1980-talet och som därefter blev busstation. Byggnaden till vänster är före detta väntsal för busstrafiken.

Kommunalteknikområdet

Ett stort och på sätt och vis dominerande delområde som speglar såväl stadens markinnehav som planideal och funktionsseparering eller zonindelning där man medvetet strävat efter att förlägga störande verksamheter utanför stadskroppen. Delområdet sträcker sig från Nygatan till Rusthållaregatan och omfattar, eller har omfattat: elverk, transformatorstation, gasverk, vattenreningsverk, telefonstation samt olika anläggningar, förråd och upplag för kommunteknik. Flera av verksamheterna är nedlagda eller flyttade utanför staden och många av byggnaderna/anläggningarna är rivna. De byggnader och verksamheter som finns kvar ger området en speciell karaktär, tydligast med de äldre byggnaderna som gasverket och vattenreningsverket där verksamhet eller karaktär är tydligt utläsbar.

Kommunalteknikområdet. Del av det tidigare gasverket och garage/verkstad för kommunaltekniks fordon och maskiner.

Institutions- och rekreationsområdet

Inom utredningsområdet omfattar detta mindre delområde egentligen endast polistation, brandstation, konsthall och simhall, men de båda sistnämnda är kopplade till Stadsparken och bildar idag en helhetsmiljö tillsammans med Trelleborgs Museum (f.d. tingshuset) och Stortorget. Badhuset och konsthallen utgör en fin och för trelleborgarna välbekant miljö som är unik för staden.

Institutions- och rekreationsområdet. Östra Vallgatan med Konsthallen till höger och Simhallen som skimtar till vänster.

Grannskapsområdet

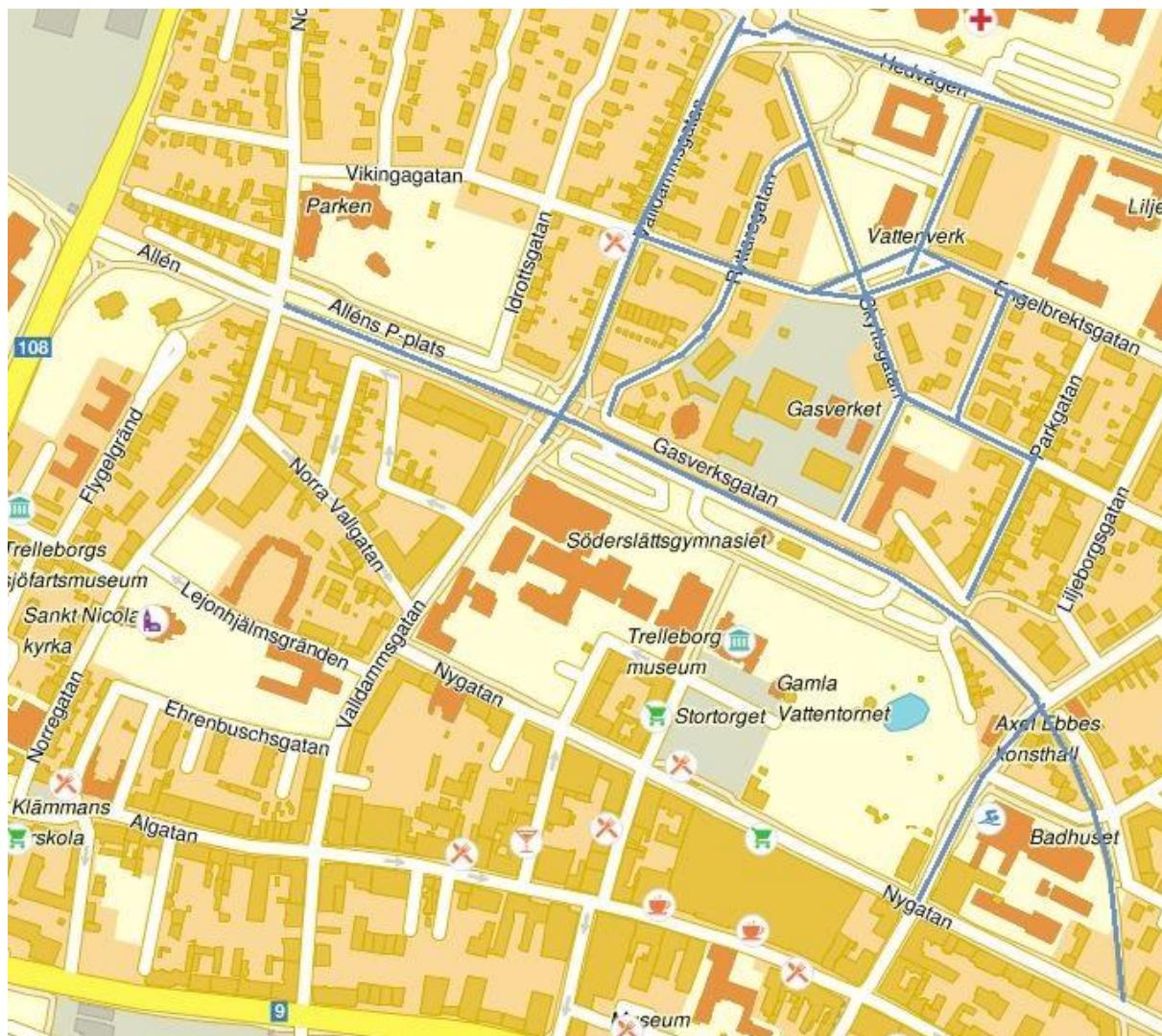
Under 1940-talet slog grannskapsenheten igenom inom stadsplanering och bostadsbyggande. Tanken var att man skulle börja med ett mer planmässigt bostadsbyggande av hela områden, grannskap, där något/några företag svarade för utbyggnaden och inte som tidigare där husen styckbyggts. Ett grannskap skulle inte vara för stort, så att det blev anonymt, men tillräckligt stort för att bilda underlag för viss kommersiell/kommunal service. Bebyggelsen skulle präglas av funktionalismens praktiska lösningar och funktionsstudier men arkitekturen vara mer varierad och livfull där dekorationer och mer traditionellt formspråk tilläts. Dessa idéer präglar stadsplaner och bebyggelsen i norra delen av utredningsområdet, särskilt kvarteren Hästen, Husaren, Sporren och Stigbygeln. Husen här är huvudsakligen i två våningar, med fasader av gult tegel och sadeltak lagda med rött vingtegel. Man kan också notera att bebyggelsen generellt blev högre och omfattade större objekt ju längre ut man kom, ett slags årsringar.

Grannskapsområdet. 1940-talets flerbostadshus i kvarteren Sporren och Husaren. Lägg märke till de fint murade fönsterbröstningarna på huset närmast i bild.

Karaktärsskapande gatusträckningar

Stadsplanemönstret för Trelleborg Övre är baserat i första hand på järnvägen, som ju var först på plats, och bygger därefter på *Förslag till stadsplan* från 1914–15 varav endast en del realiserades. I praktiken har det blivit en modifierad rutnätsplan med relativt små kvarter, raka och ofta rätt korta gator. Man kan notera att knappt en enda gata inom utredningsområdet är genomgående.

Karaktärsskapande gatusträckningar markerade.

Allén–Spårvägen/Gasverksgatan–Hyredammsgatan

Dessa gator är anlagda på, eller har fått sin dragning styrd av, den tidigare järnvägen, som bildar områdets ryggrad. Den spännande kurvdragning i öster gör att man lätt uppfattar att det rör sig om en tidigare järnväg. Banvallen är omgjord till gång-/cykelväg. Anslutande bebyggelse vänder sig till största delen mot andra gator då järnvägen tidigare varit en barriär. Stora delar av det tidigare järnvägs-/bussområdet präglas av hårdgjorda ytor. Miljön är inte så tilltalande i dag, men man passerar både Stadsparken och Folkparken och järnvägsdragningen är ett viktigt historiskt stråk som bör bevaras som gång-/cykelväg och har potential att förlängas åt väst/nordväst. Det är alltså bansträckningen som är kulturhistoriskt värdefull och som bör bevaras, exempelvis som gång-/cykelväg, medan gatorna som sådan är av begränsat kulturhistoriskt värde.

Den tidigare järnvägssträckningen mellan Trelleborg Övre och Trelleborg C har, som här bakom Simhallen, blivit gång- och cykelväg.

Valldammsgatan–Hedvägen

Egentligen två separata gator, som förvisso korsas vid Skyttsplan, men behandlas tillsammans då de har en likartad funktion att leda fram genomfartstrafik. Båda gatorna är breda och ganska hårt trafikerade. De blir därför mindre attraktiva att röra sig längs som fotgängare/cyklist. Valldammsgatan går i nord-sydlig riktning och kantas på östra sidan av flerbostadshus från 1940-/50-/60-talet och 1½-plans gathus från början av 1900-talet. Flerbostadshusen är inte orienterade längs gatan vilket ger ett odefinierat gaturum. Gathuset är däremot orienterat mot gatan och har sin motsvarighet på västra sidan av gatan, vilket ger en tydligare karaktär. Gatan är förhållandevis bred vilket antyder att man redan kring sekelskiftet 1900, då bebyggelsen tillkom, sett Valldammsgatan som en viktig infartsväg till Trelleborg.

Hedvägen går i öst-västlig riktning och har Trelleborgs lasarett bestående av olika större byggnader på norra sidan. På södra sidan ligger tidigare barn- och mödravårdscentral med tandklinik som i skala, gestaltning och funktion samspelar med det ursprungliga lasarettet. Flerbostadshuset i kvarteret Stigbygel'n är liksom vårdanläggningen orienterad efter Hedvägen, i samma skala med tre fulla våningar, valmat tak och fasader av mörkt tegel. Alléträd kantar Hedvägen, men saknas till stor del på norra sidan.

Valldammsgatan åt söder. Karaktäristisk gathusbebyggelse utan förgårdar och placerade på rad långt ut mot gatan.

Skyttsgatan

Gatan finns utlagd i det *Förslag till stadsplan* som upprättades av stadsingenjör John N:son Abdon tillsammans med Helsingborgs stadsingenjör Sigfrid Ewald 1914-15. Av äldre foto att döma har den också förverkligats enligt planen ganska omgående. Gatan har samma sträckning som i dag med undantag av att den gatstump som nu heter Elverksgatan och vid 1900-talets början var genomgående och räknades till Skyttsgatan. Elverksgatan hade redan från början samma lite underliga sträckning som i dag och gick inte diagonalt genom kvarteret Blixten, vilket hade varit det naturliga om man tittar på Skyttsgatan och Östra Vallgatan. Detta berodde på att Sydkrafts transformatorstation i kvarteret Blixten låg i vägen.

Skyttsgatan går först rakt åt nordost med gasverket på ena sidan och kommuntekniks kontor samt elstation på den andra sidan och där den möter Ripagatan viker den av åt nordväst med rak sträckning upp till Skyttsplan. Gatan kantas av alléträd och längs den nedre delen av gatan kantas gasverkstomten av ett trästaket. Gatan är avstäng för genomfartstrafik och slutar med en liten vändplan strax före Skyttsplan. Alléträd, omgivande små gröningar och bebyggelsens modesta skala speglar folkhemmets stadsplanering och bostadsbyggande vilket, tillsammans med avsaknaden av genomgående trafik, skapar en behaglig och trivsamt miljö.

Skyttsgatan i riktning mot Skyttsplan. Gatan kantas av alléträd och är lagd med gatsten, kvaliteter som bör vidmakthållas.

Parkgatan–Ripagatan–Kraftgatan

Dessa gator finns i likhet med Skyttsgatan med i Abdon och Ewalds Förslag till stadsplan 1914-15 och har liksom den realiserats tämligen omgående. Parkgatan och Ripagatan omgavs med bebyggelse på kort tid medan Kraftgatan, som i planen drogs upp till Hedvägen, fick vänta med bebyggelse något decennium. Kraftgatan blev bara en kort rak gatstump som lades ut under Sydkrafts högspänningsledning och namngavs i framtidsoptimistisk anda med hänvisning till kraftledningen. Gatorna har rak sträckning och följer det rutnätsmönster som var vägledande för det tidiga 1900-talets stadsutbyggnad – det var väldigt praktiskt och lätt att genomföra på tidigare jordbruksmark där nya kvarter kunde adderas till befintliga i princip i det oändliga. Omgivande gatubebyggelse består av gathus, parhus och mindre flerbostadshus medan Kraftgatan präglas av 1930-/40-talsbebyggelse bestående av både villor och mindre flerbostadshus något mer indragna från gatan. Ripagatan kantas av alléträd medan framför allt Parkgatan har en mer stadsmässig karaktär med sluten kvaretersbebyggelse.

*Parkgatan åt norr.
Bebyggelse i
gatulinjen skapar ett
tydligt gaturum.*

Vikingagatan–Engelbrektsgatan–Rusthållaregatan

Rusthållaregatan och Engelbrektsgatan finns med i planen från 1914–15 men har inte realiserats förrän i början av 1950-talet respektive på 1930-talet. Vikingagatan öster om Valldammsgatan finns inte med i planförslaget från 1914–15 utan lades ut efter en stadsplan från 1942. Gatorna passar väl in i planmönstret. Där de sammanstrålar med Skyttsgatan har de utförts med separerade körbanor och en plantering i mitten. Gatubilden är varierad och genom förskjutningen av Vikingagatan–Engelbrektsgatan får man, istället för en helt genomgående och mycket lång gata, två gator som möts via en diagonal förbindelse vilket passar bra i den relativt småskaliga och intima miljön.

*Skärningen
Vikingagatan-
Engelbrektsgatan
med separerade
körbanor och
plantering i mitten.*

Ryttaregatan

Denna gata tillkom i början av 1940-talet och ersatte delvis en mindre gata som gått diagonalt från korsningen av Malmö–Trelleborgs Järnväg och Valldammsgatan upp till Skyttsgatan och delvis genomkorsat kvarteret Signalen och markerat gräns för gasverkstomten. Ryttaregatan avviker från gängse planmönster genom sin slingrande sträckning och ska nog i första hand förklaras av en anpassning till befintlig bebyggelse i kvarteret Signalen och att man ville få bra byggbara tomter, men säkert också av att man ville skapa ett spännande gatuperspektiv. Gatan har en omisskännlig folkhemskaraktär där funktionalismens ideal om ljus och luft samsas obemärkt med gula tegelfasader, sadeltak och ett traditionellt formspråk. Bebyggelsen är huvudsakligen orienterad efter gatan men ligger något indragen från gaturummet och gör att gatan kantas av staket, häckar och mindre gräsmattor eller planteringar.

Ryttaregatan har en spännande S-formad krökning och avviker från det huvudsakligen raka och rätlinjiga.

Östra Vallgatan

Östra Vallgatan går fram i östra kanten av stadsparken och är numera uppdelad i två ej sammanhängande delar, dels som en delsträcka i en längre gata från hamnen och Trelleborg C till Kyrkoköpinge, dels en kort stump på baksidan av konsthallen upp till Spårvägen. Den förra är utformad som en bred och representativ stadsgata med Stadsparken på ena sidan och Simhallen på den andra. Den senare kantas av små gathus på ena sidan och stadsparken på den andra och känns inte särskilt besläktad med den förra.

Östra Vallgatans två skilda, och numera ej sammanhängande, sträckningar med olika karaktär.

Kulturhistorisk värdefull bebyggelse

Trelleborg Övre uppvisar som helhet en varierad bebyggelse med byggnader för kommunal teknik, brandförsvar, vård, religionsutövning, kollektivtrafik, rekreation och kultur samt bostäder från små gathus till flerbostadshus i fyra våningar. I stort sett all bebyggelse är uppförd under 1900-talet, är av en måttlig skala och har fasader av tegel.

Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen har klassificerats i två grupper: särskilt värdefull bebyggelse som bör omfattas av förvanskningsförbud enligt PBL 8:13 samt bebyggelse av kompletterande värde för miljön, innebärande att de bör förses med varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17 i detaljplan.

Karta med kvartersnamn och fastighetsbeteckning från Samhällsbyggnadsförvaltningen, Trelleborgs kommun. Utredningsområdet markerat med gult. Rött anger särskilt värdefull bebyggelse, blått anger bebyggelse av kompletterande värde för miljön och grönt anger särskilt värdefull park/grönyta.

Inom området har också några grönytor pekats ut och även dessa bör omfattas av förvanskningförbud enligt PBL 8:13. Se vidare under rubriken "Grönstruktur, siktlinjer och landmärken".

Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen presenteras här nedan från söder till norr, så att den blir lätt att identifiera och följa i en kartbild eller vid en promenad som tar sin början på Nygatan och slutar längs Hedvägen.

Särskilt värdefull bebyggelse

"En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas." PBL 8:13. För Trelleborg Övre gäller det särskilt märkesbyggnader där man från allra första stund haft högt ställda arkitektoniska och konstnärliga ambitioner att åstadkomma något med mervärde för staden. Det kan också gälla vanligare byggnader med stort arkitektoniskt värde, stort värde för gatubild och miljö eller äldre byggnader som är välbevarade och med stort historiskt/kulturhistoriskt värde.

Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

För Trelleborg Övre avses vardaglig bebyggelse som är välbevarad och där eventuella om-/tillbyggnader är anpassade till bebyggelsens karaktärsdrag. Klassificeringen omfattar även bebyggelse med något förvanskade karaktärsdrag, men som genom ålder och/eller anknytning till områdets och stadens historia ändå anses vara kulturhistoriskt värdefull.

Badhuset 5. Nygatan 15. Brandstationen.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: ca 1900, ca 1910, 1925, 1963

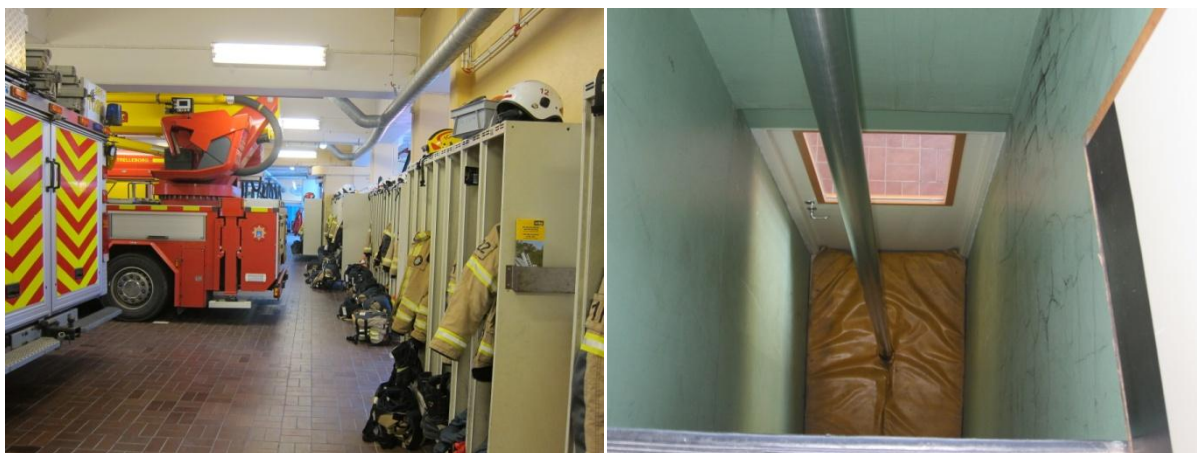
Ursprunglig användning: polishus och brandstation

Nuvarande användning: brandstation

Brandstationen består av flera byggnader längs Nygatan samt ytterligare byggnader inne på tomten. Byggnaderna längs Nygatan är från väster det tidigare polishuset från 1910-talet, den egentliga brandstationen från 1925 och brandstationens tillbyggnad från 1963. Inne på gården finns en byggnad från cirka 1900 som troligen varit vagnsstell och materialbyggnad samt en större övningsbyggnad med slangtorn och tvätthall samtida med brandstationens tillbyggnad. Den ursprungliga brandstationen kännetecknas av en fin 20-talsklassicism med fem stora rundbågiga portöppningar för utryckningsekipage, frontespis och en takryttare. I frontespisen kan man läsa texten BRANDSTATION och under det stadsvapnet och sedan året 1925. Byggnaden ritades av arkitekt Albin Flygare från Trelleborg.

Tillbyggnaden med övningsbyggnad tillkom då brandbilarna blev allt större och behovet av att kunna hålla realistiska övningar ökade. Dessa byggnader ritades av arkitekt Sture Kelfve från Malmö i tidens modernistiska stil men med rött hålkälstegel i fasaderna som en anpassning till befintliga byggnader. Bottenvåningens vagnhall är något utskjutande och möjliggör en långsgående balkong för hela andra

våningen. I tredje och översta våningen finns en mindre utanpåliggande balkong vid personalkök, i övrigt är plan tre mest övernattningsrum med tanke på personalens dygnetrunttjänst. Från tredje våningen går glidstänger parallellt med trapphuset ner till vagnhallen.

Vagnhall och trapphus med glidstång.

Interiört är byggnaderna anpassade för sitt ändamål med vagnhall i bottenvåningen och där ovan kontor och överst sovrum och olika personalutrymmen utan att det är direkt specifikt och det mest intressanta är glidstänger i tillbyggnaden. Även slangtornet är karaktäristiskt och har funnits vid alla brandstationer. Byggnadskomplexet är kulturhistoriskt värdefullt, inte minst genom arkitektoniska och samhällshistoriska värden, och har också ett miljöskapande värde.

Om verksamheten kommer att flytta till nya lokaler utanför staden bör byggnaden gå att konvertera för nya ändamål med beaktande av utpekade värden där 20-talsklassicism möter modernism, de stora portöppningarna, text, stadsvapen och årtal på fasaden, takryttare, balkonger och slangtorn är så pass karaktärgivande att de bör bevaras. Byggnadskomplexet tål kraftiga ombyggnader interiört om det inte påverkar exteriören.

Brandstationens äldsta byggnad, från cirka 1900, till vänster. Till höger vagn- och tvätthall med slangtorn och den fönsterlösa övningsbyggnaden från 1963.

Badhuset 5. Östra Vallgatan 6. Simhallen.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse (gamla delen)

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1939, 1997

Ursprunglig användning: simhall

Nuvarande användning: simhall

Simhallen färdigställdes 1939 efter stadsarkitekt Erik Fehlings ritningar. Byggnaden är med i *Arkitekturguide Skåne 1900-talet* och beskrivs där: "*Varmbadhuset i Stadsparkens fond har en monumental form med funktionalistiska förtecken. De strama linjerna och en konsekvent symmetri kännetecknar exteriören. De sju meter höga murarna består av fogstruket Hälsingborgstegel. De höga fönsterpartierna gör att byggnaden verkar lätt och taket svävande. Planformen är klassiskt uppbyggd med en central simhall och sidorienterade badavdelningar. Interiört förstärker de högsittande fönsterpartierna i tre vädersträck simhallens rymd. Lägre placerade fönster i gaveln ger utblickar mot parken. Färgerna i simhallen associerar till strand och hav. Interiören är väl bevarad, inte minst simhallens detaljer och konstverk.*"

Byggnaden tillkom i samband med att den första lagstadgade semestern infördes 1938 och intresset för fritid och kroppskultur var på topp. Simhallen svarade alltså mot ökad ledighet för hela befolkningen och denna fritid skulle helst användas till något fostrande, som simundervisning. 1935 hade simborgarmärket instiftats, att varje svensk skulle kunna simma minst 200 meter. Byggnaden har således inte bara arkitektoniskt värde och identitetsvärde för trelleborgare utan också ett stort samhällshistoriskt värde för att förstå och tolka 1900-talets industrisamhälle och det svenska folkhemmet.

Simhallen är utformad som en treskeppig basilika med högre mittskepp i modernistisk tappning.

Den med Fehlings simhall samtida simhallen i Lund revs redan på 1970-talet och på senare år har de modernistiska simhallarna i Ängelholm och Ystad rivits, medan en samtida (1941) simhall finns kvar i Helsingborg. Detta är generellt en rätt liten och exklusiv byggnadskategori så river man bort en simhall så har man ofta tagit bort stadens enda i sitt slag. Trelleborgs simhall är sannolikt den äldsta i Skåne och har en mycket fin arkitektonisk och konstnärlig gestaltning. Anläggningen har ett mycket stort kulturhistoriskt värde. En tillbyggnad från 1997 ansluter åt öster och är inte direkt synlig från entrésidan i väster.

Vesslan 2, 3. J F Hellmansgatan 5, 3.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1913

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Två större villor: Villa Österling och villa åt doktorinnan Rasmusson. Båda är sannolikt uppförda på 1910-talet, Rasmussons villa är ritad av Albin Flygare 1913. Byggnaderna är typiska för sin tid med asymmetriska tegelfasader som visar att de byggts enligt moderna principer: inifrån och ut. Tidigare hade man gjort tvärtom och utgått från fasaderna och anpassat rummen till det yttre. Byggnaderna har ett arkitekturhistoriskt och miljömässigt värde.

Vesslan 2 (vänster) och Vesslan 3 (höger). Två villor med representativ framtoning från 1910-talet.

Vesslan 6. Hesekillegatan 2.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: ca 1900

Ursprunglig användning: fabrik/smedja

Nuvarande användning: loppis

Stor tvåvåningsbyggnad av okänd ålder och oklar funktion. Enligt uppgift ska byggnaden vid något tillfälle ha fungerat som piskfabrik och enligt ritningar har här möjligen också varit plåtslageri och smedja, men det är lite svårt att veta vilken byggnad som avses och vad som är rivet. Senare har byggnaden använts som trädgårdsbutik (reklamen för Weibulls sattes upp 1971) och numera som

loppis. Byggnaden finns utritad på *Förslag till stadsplan* från 1914–15 och bör vara från tiden kring sekelskiftet 1900.

Tegelfasader är vitmålade och skyltfönster har tagits upp vid södra gaveln, annars är byggnaden inte speciellt förändrad men med eftersatt underhåll. En lägre länga är ansluten till husets norra gavel och sträcker sig snett in på tomten längs det tidigare förbindelsespåret mellan Trelleborg Övre och Nedre/C. Troligen har längan från början varit bostad. Byggnadskomplexet har potential och skulle kunna ges nytt innehåll, till exempel kopplas ihop med den verksamhet som bedrivs i Konsthallen och ytterligare stärka det stråk som omfattar Simhallen, Konsthallen, Stadsparken och Museet. Det skulle vara en dubbel kulturgärning, att bevara byggnaden och ge den ett anpassat innehåll. Byggnaden har stort byggnads- och samhällshistoriskt värde genom att visa på äldre boende- och levnadsvillkor och hur de hängt samman. Anläggningen har också ett stort miljöskapande värde.

Vesslan 6 med det större gathuset ut mot Östra Vallgatan och den mindre längan som sträcker sig in på tomten.

Pilarna 1. Hesekillegatan 1. Konsthallen.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1935

Ursprunglig användning: konsthall

Nuvarande användning: konsthall

Konsthallen är med i *Arkitekturguide Skåne 1900-talet* och beskrivs där: "Denna konsthall, i en expressiv funktionalism med anglosaxiska rötter, visar verk av konstnären och skulptören Axel Ebbe. Konsthallens fasader är av mörkrött hålkälstegel med fyllda fogar. Murverket bryts av ljusa horisontella bandinläggningar av natursten. Den västra delen utgörs av den stora utställningshallen, medan entrédelen består av två våningar." Byggnaden ritades av Carl-Axel Stoltz och invigdes 1935. Det kan påpekas att Stoltz samtidigt arbetade med Malmös nya museum vid Malmöhus slott och man känner igen rött hålkälstegel, golv av mörk natursten och dagsljusbelysning av konsten. Det senare gav något av ateljéstämning, vilket Ebbe uttryckt önskemål om i sitt donationsbrev.

Tyvärr har glastaket över utställningshallen i bottenvåningen ersatts av ett trätak, annars har byggnaden inte genomgått några förändringar bortsett från att en liten gulfiskdamm fått avlägsnas då den gav ett olämpligt inomhusklimat. Byggnaden är utformad som en solitär, ett grekiskt tempel med ett högt smalt mitskepp och ett lägre bredare sidoskepp i modernistisk stil. Byggnaden är mycket genomtänkt och påkostad med fina små subtila detaljer både in- och utvändigt vilket gör den känslig för förändringar. Glastak skulle däremot kunna återställas. Konsthallen har ett mycket stort arkitektoniskt och kulturhistoriskt värde och är inte lämplig att förändra genom tillbyggnad eller fysiskt kopplas samman med annan byggnad. Däremot skulle verksamheten kunna utvidgas genom att man flyttar en del tillfälliga utställningar, ateljéverksamhet etc till annan närbelägen byggnad, förslagsvis den tidigare trädgårdsbutiken på andra sidan gatan.

Konsthallen. Utställningshallen i bottenvåningen.

Konsthallen från Heskillegatan. Den fönsterlösa gatufasaden hänger samman med byggnadens funktion.

Pilarna 2, 3, 4, 5, 6. Östra Vallgatan 10, 12, 14, 16, 18.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: ca 1900

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Rad av gathus uppförda kring sekelskiftet 1900, troligen sammanhängande med tillkomsten av Malmö–Trelleborgs Järnväg. Bebyggelsen är karaktäristisk för det oreglerade byggande man finner vid infartsvägar, industrimiljöer och andra utomplansområden. Sadeltak, frontespiser och symmetriska putsfasader är typiskt. Bebyggelse av miljöskapande värde.

Pilarna 2–6 består av en rad av gathus uppförda kring sekelskiftet 1900.

Blixten 9. Elverksgatan 2.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1960

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Flerbostadshus från 1960 bestående av två sammanbyggda huskroppar: ett fyrvånings punkthus orienterat efter Elverksgatan och ett trevånings lamellhus med garage i bottenvåningen orienterat efter Parkgatan. Punkthuset har ett framträdande läge i stadsbilden och en avskalad modernistisk arkitektur där ett mycket flackt valmat tak och indragna hörnbalkonger skapar en monolitisk byggnadskropp. Särskilt punkthuset har ett arkitektoniskt och miljömässigt värde.

Blixten 9. Punkthuset är förhållandevis högt i sin omgivning och har ett framträdande läge. Det blir på så vis ett landmärke.

Blixten 3, 4, 5, 6, 7, 8. Ripagatan 8, Parkgatan 13, 11, 9, 7, 5.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: ca 1900

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Husraden bildar en typisk arbetarbebyggelse från åren kring sekelskiftet 1900 med små gathus, parhus och tvåvånings flerbostadshus, allt uppfört i rött tegel. Husen är byggda som självbyggeri eller av någon byggmästare som troligen har bott här själv. Man har strävat efter att åstadkomma stadsmässiga slutna kvarter och hörnhuset har avfasade hörn i enlighet med byggnadsstadgan från 1874. Att något hus avviker från mönstret är inget ovanligt och speglar ett oreglerat byggande där individuella val, preferenser, ekonomiska möjligheter och något olika tillkomsttid påverkat slutresultatet. Kanske är det mer förvånande att det är så pass homogent ändå. Husen har genomgått en del förändringar men strukturen är välbevarad och skapar en gatubild med stort byggnadshistoriskt och samhällshistoriskt värde.

Blixten 3-8 består av bostadshus för arbetare och hantverkare, uppförd kring sekelskiftet 1900.

Signalen 20. Gasverksgatan 5, Skyttsgatan 16, 7-9. Gasverket.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse (markerade byggnader)

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1912

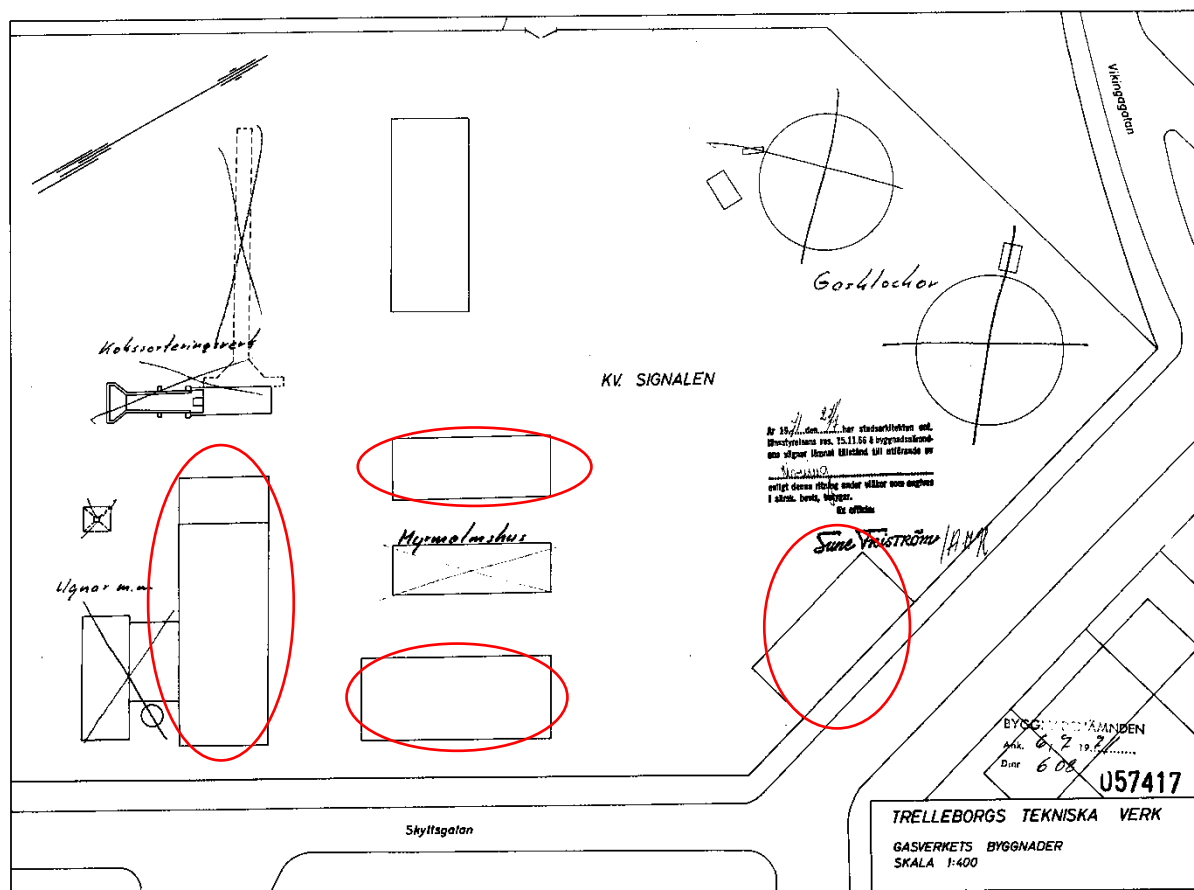
Ursprunglig användning: gasverk

Nuvarande användning: fritidsgård, gym, kommunalteknik

Det ursprungliga gasverket bestod när det var nybyggt 1912 av retorthus, reningshus, en gasklocka på 1250 m³ och en personalbostad. I retorthuset fanns ugnar i vilka stenkol upphettades i syfte att utvinna gas. Stenkolet lades i horisontella så kallade retortrar, behållare under vilka ugnar eldades med koks i syfte att utvinna gas. Kolet karrades in till ugnarna från ett närläget kolupplag.

Retorthuset var hjärtat i den ursprungliga anläggningen genom att det var där gasen framställdes. Fabriksbyggnaderna ritades av Helsingborgs stadsarkitekt Alfred Hellerström och trots den smutsiga verksamheten fick de ett anspråksfullt formspråk. 1925 uppfördes en andra gasklocka på 2500 m³. Gasframställningen i retorthuset ersattes 1948 av två vertikalkammarugnar som hade betydligt större kapacitet och dessutom kunde placeras utomhus. Gasverket var med den tidens mått en stor anläggning.

Gasverket låg strategiskt till, tillräckligt nära staden för att kunna distribuera ut stadsgas men på tillräckligt avstånd för att inte vara störande. Det låg också intill järnvägen, vilket nog var nödvändigt med tanke på att kolet transporterades med tåg från hamnen. I takt med att elspisarna ökade i antal och oljeeldning började ersätta kol-/kokseldning minskade behovet av att ha ett gasverk och 1967 beslutades det om avveckling. Produktionen upphörde den 27 maj 1971 och gasklockor, ugnar, kolkross med flera anläggningar revs. Elverket, som redan huserade i nybyggda lokaler på andra sidan Skyttsgatan i kvarteret Blixten, tog över tomten med före detta retorthus, reningshus, magasin och tjänstebostad. Tekniska förvaltningen förfogar i dag över tomten och har där förråd och upplag, retorthuset är fritidsgård med gym och tjänstebostaden fungerar som bostad.

Situationsplan från 1971 som visar vilka byggnader som avsågs att rivas (överkryssade). Sedan dess har också byggnaden överst i bild rivits och trämagasinet beläget mitt i bilden har fått stora tillbyggnader. Med rött inringade byggnader är från vänster till höger i bild: retorthus, reningshus, magasin och tjänstebostad. Dessa byggnader finns kvar i dag och är av stort kulturhistoriskt värde.

De bevarade fabriksbyggnaderna från 1912 är uppförda i rött tegel i tidstypisk industriarkitektur med stora sköldbågiga gjutjärnsfönster, strävpelare, gavelgesims och annan mönstermurning. Byggnaderna är robusta och har därigenom klarat ett antal ombyggnader som inte varit helt

varsamma. Interiört finns inget som skvallrar om tidigare verksamhet men även här finns något av den robusta strukturen kvar. Även ett trämagasin är troligen från början av 1900-talet. Tjänstebostaden, som även den är från 1912, är uppförd i ett mörkt Helsingborgstegel med högt, valmat tak och helt utan de stilhistoriska referenser man finner på fabriksbyggnaderna. Det är osäkert om det är Hellerström som också ritat denna byggnad. Tjänstebostaden har redan från början innehållit mer än en bostad.

Byggnadskomplexet har högt kulturhistoriskt värde med tanke på anläggningens betydelse för den moderna stadens framväxt. Industrianläggningar i vid bemärkelse börjar dessutom bli sällsynta och just gasverk, och som här kompletterat med tjänstebostad, finns det troligen inte så många kvar av. Det har funnits gasverk i många svenska städer men de är nedlagda sedan 1950-/60-talet och då var troligen merparten rätt slitna och vid den tiden ansågs denna typ av anläggningar inte ha några kulturhistoriska eller arkitektoniska värden. Anläggningen har också en intressant historik med kopplingar till vattentornet, se kapitel "Trelleborgs Övre – översiktlig beskrivning och historik" ovan.

Gasverket med retorthus, reningshus, magasin och tjänstebostad.

Hästen 13. Valldammsgatan 22.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1946

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Trevånings flerbostadshus ritat av byggmästare Stig Bjärle. Byggnaden är inte orienterad efter Valldammsgatan eller Ryttalegatan utan vänder sig ut mot en lite gröning inklämd mellan gatorna och det tidigare spårområdet och blir på så vis lite av en fondbyggnad om man kommer söderifrån på Valldammsgatan. Gula tegelfasader, utanpåliggande balkonger, burspråk, olikstora fönster, inslag av mönstermurning och stort valmat tak är typiskt för den folkhemsarkitektur som inte direkt är spektakulär men trivsamt och omtyckt. Trevåningshus var den för tiden vanligaste hustypen då det inte ställde krav på hiss. Byggnaden är välbevarad och är kulturhistoriskt värdefull särskilt avseende arkitekturhistoriskt, samhällshistoriskt och miljöskapande värde.

Hästen 13. Byggnaden är genom storlek, höjd och läge lite av ett landmärke om man kommer längs Valldammsgatan.

Hästen 1 och 2. Valldammsgatan 28-30, Vikingagatan 6.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1947-48

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Tvåvånings flerbostadshus i gult tegel ritade av Stig Bjärle. För Hästen 1 upptas större delen av bottenvåningen av butikslokaler (typ mjölkbutik) i tidens modesta skala. Hästen 1 har också en friare utformning med två vinkelställda huskroppar där den ena är orienterad efter Vikingagatan och den andra efter Valldammsgatan. Även arkitektoniskt är det mer lössläppt med frontespis, burspråk, en liten rundad balkong och i övrigt franska balkonger. Hästen 2 är ett konventionellt lamellhus med en

enklare utformning. Byggnaderna passar fint in i grannskapsmiljön och är framför allt av miljöskapande värde.

Hästen 1 och 2. Typisk folkhemsarkitektur.

Husaren 11. Valldammsgatan 32.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1943

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Tvåvånings flerbostadshus ritade av B. Mattsson från Malmö. Detta är det första moderna flerbostadshuset i området och stakar ut riktningen för den fortsatta utbyggnaden: modesta flerbostadshus med välplanerade lägenheter om två eller tre rum och kök, sadeltak som medgav vindsförråd och små gavellägenheter, burspråk, balkonger och ett ljust och luftigt intryck. Detta är det enda hus som fick ljusa putsfasader, därefter har det varit gult tegel som gällt. På 1980-talet inreddes vinden och stora takkupor tillkom som ändrat taklandskapet på huset. Byggnaden passar fint in i grannskapsmiljön och är framför allt av miljöskapande värde.

Hästen 11. Flerbostadshus från 1942 där funkisens luftiga balkonger och stora ospröjsade fönster möter mer traditionella former som sadeltak och burspråk.

Husaren 13 och 17. Ryttaregatan 11-13, Ryttaregatan 7, 9.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1944

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Husaren 13 består av ett hus och Husaren 17 av två fristående hus men på en gemensam tomt. Byggnaderna uppfördes av det kommunala Trelleborgs Byggnads AB, Husaren 13 som ett så kallat barnrikehus med trerumslägenheter för obemedlade barnfamiljer och de båda husen på Husaren 17 med smålägenheter för pensionärer. Byggnaderna ritades av Stig Bjärle. Det här var första gången som det lämnades statliga bidrag till bostäder för familjer och pensionärer med begränsad inkomst. Systemet med kategoriboende blev dock kortlivat (cirka 1935-45) och istället infördes ett ekonomiskt stöd i form av bostadsbidrag för familjer eller personer med låga inkomster samt en generell statlig långivning till bostadsbyggande mot att vissa minimikrav på utrymme och standard uppfylldes.

Husaren 13 uppfördes som så kallat barnrikehus.

Byggnaderna är ytligt likartade: tvåvånings lamellhus uppförda i gult tegel och huvudsakligen symmetriska fasader, sadeltak med rött/orange vingtegel, utanpåliggande balkonger, dörromfattningar samt inslag av mönstermurning som lisener och gesimser. Arkitektoniskt är det inget som avviker från omgivande grannskapsbebyggelse, att det här var en form av kategoriboende (social housing) var inget som skulle synas. Mönstret med relativt enhetlig folkhemsbebyggelse bör

vidmakthållas då husen är kulturhistoriskt värdefulla och har både arkitekturhistoriska, samhällshistoriska och socialhistoriska värden samt miljöskapande värde.

Husaren 17 bestod av två likartade, men absolut inte identiska, lamellhus i gult tegel. Båda husen innehöll små lägenheter för pensionärer.

Husaren 16. Skyddsplan 1.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1966

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Trevånings flerbostadshus ritat av HSB:s arkitektkontor i Stockholm 1964 på uppdrag av Trelleborgshem. Detta var i en tid då stora serier av likadana hus (kallades för variantbegränsning) premierades för att lösa bostadsbrist, trångboddhet och undermålig bostadsstandard. Avsaknad av wc och bad/dusch var inget ovanligt i mitten av 1960-talet. Satsningen att bygga bort bostadsbristen har kommit att kallas miljonprogrammet (att bygga en miljon bostäder 1965-75) och inte minst HSB:s arkitektkontor hade bråda dagar att rita hus över hela Sverige. Trevånings lamellhus, kombinerat med åttavånings skivhus och gruppbyggda villor, var miljonprogrammets vanligaste hustyper.

Husaren 16 är ett trevånings lamellhus och faller på så vis innanför ramarna för ett standardhus från perioden, men så är inte fallet. Huset är inte byggt i en serie av flera likadana och en veckad fasad

med mönstermurning och rundbågiga formgjutna skärmtak i betong vid entréer lämpade sig hur som helst inte för rationell serieproduktion. Huset stod inflyttningsklart 1966 och var lite av ett startskott på det omfattande bostadsbyggande som genomfördes i Trelleborg under miljonprogramsåren. Under denna tioårsperiod gick man från ett stort bostadsunderskott till ett bostadsöverskott, vilket inte bara berodde på den omfattande bostadsproduktionen, utan också på utflyttning, oljekris och lågkonjunktur samt minskat behov av arbetskraft inom industrin.

Huset har ett fondläge vid Skyttsplan och entréer mot norr och vägmiljön, medan baksidan upptas av långsgående utanpåliggande balkonger där man nyligen förnyat fronter med bra resultat. Arkitekten Agne Adler beskriver huset i ett opublicerat manuskript: *"Det projekterades av HSB och vi som var med minns stadsarkitektens och byggnadsnämndens betydande estetiska krav med hänsyn till det utsatta läget."* Den omsorgsfulla gestaltningen och skalan gör att huset passar väl in bland omgivande flerbostadshus från 1940-/50-tal och i det exponerade läget. Byggnaden är kulturhistoriskt värdefull särskilt med beaktande av arkitektoniskt och samhällshistoriskt värde.

Husaren 16 har en särpräglad utformning och stämmer inte med schablonbilden av miljonprogram.

Husaren 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10. Valldammsgatan 50, 48, 46, 42, 40, 38, 36, 34.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: ca 1900

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Husraden bildar en typisk arbetarbebyggelse från åren kring sekelskiftet 1900 med gathus och parhus i en våning med inredd vindsvåning, allt uppfört i rött tegel. Husen är byggda som självbyggeri eller av någon byggmästare/snickare som troligen har bott här själv. På andra sidan Valldammsgatan finns en liknande husrad. Gemensam skala och likartat byggnadsskick speglar snarare ekonomiska realiteter och en tradition att göra som man brukar, än att det skulle vara dikterat ovanifrån. Husen ligger i allmänhet på ungefär samma avstånd från gatan men bildar ingen sluten kvartersbebyggelse, ofta är det ett släpp på några meter mellan de enskilda byggnaderna. Trädgårdar och förråd eller små verksamhetslokaler finns på baksidan. Husen har genomgått en del förändringar men strukturen är välbevarad och skapar en gatubild med byggnadshistoriskt, samhällshistoriskt och miljöskapande värde.

Husaren 2-10 består av gathus i rött tegel uppförda i början av 1900-talet.

Sporren 1, 2, 3. Skyttsgatan 11, Ryttaregatan 12, 10.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1944–45

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Tvåvånings flerbostadshus ritade av byggmästare Stig Bjärle från Trelleborg. Byggnaderna är typiska för 1940-talet: friliggande lamellhus med mycket ljus och luft, funktionella lösningar baserade på studier men utan 1930-talets asketiskt modernistiska formspråk. Kännetecknande är gula

tegelfasader, sadeltak lagda med rött vingtegel, burspråk, utanpåliggande balkonger och inslag av mönstermurning. Det här är en robust vardagsarkitektur av god kvalitet med arkitekturhistoriskt värde.

Sporren 1 har fina, enkla entréer typiska för sin tid.

Dragonen 8, 13. Kraftgatan 1, 3.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1937

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Två villor uppförda i slutet av 1930-talet i en tidstypisk stil som blandar funkis med 20-talsklassicism. Svensk funkis såg ofta ut så här, med fönster över hörn och ljusputsade fasader kombinerat med flacka sadeltak eller som här valmade tak och burspråk. Byggnader av arkitektoniskt och miljöskapande värde.

Dragonen 8 och 13 är två funkisinspirerade villor uppförda i slutet av 1930-talet. Fönster över hörn, runda fönster, ljus puts och asymmetrisk komposition är typiskt funkis medan de valmade taken är en anpassning till svenskt väder (platta tak var opraktisk i ett land med snöiga vintrar).

Dragonen 1, 2-3, 4, 9-11, 12. Skyttsgatan 26, Engelbrektsgatan 2, Kraftgatan 7, Skyttsgatan 20-24, Kraftgatan 5.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1940-tal

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Småskalig flerbostadshusbebyggelse i två våningar bestående av fem hus uppdelade på åtta fastigheter. Förutom de två villorna beskrivna ovan (Dragonen 8 och 13) tycks kvarteret ha bebyggts på 1940-talet. Bebyggelsen speglar ett äldre utbyggnadsmönster med styckbyggda hus och är det enda kvarteret i området som byggts ut efter stadens första riktiga stadsplan från 1920. Vid utbyggnaden har mönstret från de på 1930-talet färdigställda villorna, med två våningar och valmade tak, varit vägledande (troligen ett krav från stadsarkitekt/byggnadsnämnd) men med nedtonad funkiskaraktär. Byggnaden på Dragonen 4 är moderniserad med utbytta ytskikt samt tilläggsisolerad och även en del av de andra husen har utbytta fönster och dörrar. Bebyggelsen som helhet är av miljöskapande värde.

Dragonen 1 och Dragonen 9-11. Sistnämnda byggnad är alltså uppdelad på tre fastigheter, vilket kanske förklarar att huset har två märkligt placerade entréer i gavlarna. Husen är byggda på 1940-talet och har gemensamma drag som tegelfasader och valmade tak.

Sadeln 3. Skyttsgatan 28. Vattenreningsverket.

Klassificering: Särskilt värdefull bebyggelse (huvudbyggnaden)

Förslag till skydd i detaljplan: skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1943

Ursprunglig användning: vattenreningsverk

Nuvarande användning: vattenreningsverk

Vattenreningsverket uppfördes 1943 efter uppgjorda handlingar av Vattenbyggnadsbyrån (VBB) i Stockholm. VBB var sedan länge ledande på den här typen av arbeten men av någon anledning ritades fasaderna på huvudbyggnaden ut mot Skyttsgatan–Engelbrektsgatan av arkitekten Gunnar Jacobsson i Stockholm. I byggnaden renas grundvatten, som pumpas upp i tåktur utanför staden, från järn och mangan samt avhärdas och ges en tilltalande lukt och smak. Anläggningen är i drift.

Vattenreningsverket kan likna ett bostadshus framifrån, men den smala huskroppen stämmer inte riktigt med utformningen av ett bostadshus. En stor fönsterlös byggnad tillstötter på baksidan.

Byggnadens placering var sannolikt en kombination av kommunalt markinnehav, relativ närhet till befintligt vattenledningsnät och att tomten befanns lämplig i ett område som redan präglades av kommunaltekniska anläggningar. Det här var dessutom ingen störande verksamhet.

Huvudbyggnaden har en märkligt smal planform och en saklig arkitektur som samtidigt är representativ. Trappan upp till entrén, den skenbara symmetrin och de små rombformade fönstren i mezzaninvåningen är hämtat från klassicistisk arkitektur och visar att man inte bara önskade åstadkomma ett skal runt en verksamhet, utan att det skulle vara en byggnad som kunde pryda sin plats, att det fanns en stolthet i vad man åstadkom och att den skulle representera det moderna Trelleborg och vara en förebild. Byggnaden var påkostad och vid förnyelse av ytskikt som tak och dörr har man utgått från det befintliga vilket gett bra lösningar. Anläggningen är kulturhistoriskt värdefull och har framför allt ett samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde.

Sadeln 2. Hedvägen 49, Rusthållaregatan 7. Folktandvården.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1952

Ursprunglig användning: tandpoliklinik, barn- och mödravårdcentral, bostad

Nuvarande användning: folktandvård, förskola, bostad

Byggnadskomplex som när det uppfördes 1952 innehöll tandpoliklinik, barn- och mödravårdcentral samt bostäder, troligen i huvudsak för vårdpersonal. Anläggningen ritades av arkitekten Sture Kelfve i Malmö. Placeringen vid Hedvägen berodde på att det nya lasarettet låg på andra sidan gatan och att det väl var praktiskt både för medborgare och viss personal med det korta avståndet.

Sadeln 2 med bostadsdelen ut mot Rusthållaregatan.

Vårdcentral och tandklinik var belägna i envåningslängor grupperade runt en gemensam gård där ett trevånings bostadshus utgjorde östra kortsidan. Entrésidan ut mot Hedvägen pryddes av bronsskulpturen Mor och barn av konstnären Erik Höglund (Höglund gjorde mycket offentlig konst men är i dag troligen mest känd för sitt bruksglas för Boda glasbruk).

Samtliga byggnadskroppar har fasader av mörkt rödbrunt tegel i munkförband, som var ett vanligt beklädnadsförband vid denna tid och signalerar att murverket alltså inte hänger samman med stommen. Envåningslängorna har vertikala ljusa band som möjligen signalerar någon bärande betongkonstruktion eller ska anspela på korsvirke och komplexets planform likt en skånsk kringbyggd gård. Likheten är i övrigt inte påfallande och kan tyckas långsökt, men på 1950-talet var det många arkitekter som tilltalades av att blanda eller smyga in traditionella former med det moderna. Fönster är mestadels stora kvadratiska enlufts och taken plana. Bostadshuset har en central svagt utskjutande entré med fina glasade pardörrar och trapphuset markeras med fönstersättning i fasaden. Huset avslutas upptill med ett kraftigt taksprång och stort valmat tak.

Byggnadskomplexet har både samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde och säkert också ett identitetsvärde för många trelleborgare.

Entrésidan mot Hedvägen med skulpturen Mor och barn, anspelande på den ursprungliga verksamheten.

Stigbygeln 6. Hedvägen 47, Rusthållaregatan 6, Engelbrektsgatan 3.

Klassificering: Bebyggelse av kompletterande värde för miljön

Förslag till skydd i detaljplan: varsamhetsföreskrifter enligt PBL 8:17

Byggår: 1956

Ursprunglig användning: bostad

Nuvarande användning: bostad

Bostadskomplex omfattande tre lamellhus med 85 lägenheter färdigställt 1956 efter arkitekten Ragnar Näsmans ritningar. Byggherre var Trelleborgshem och det var deras tredje och hittills största projekt. Husen är i tre våningar och grupperade runt en grön gård som är öppen mot Liljeborgsskolan. Vid en första anblick kan husen verka likadana med fasader av rött tegel och valmade tak lagda med rött vingtegel. Varje hus har dock fått individuellt utformade detaljer, som utskjutande trappparti, burspråk, risaliter i avvikande kulör, balkonger, fönster och entréer. Att ge husen en individuell utformning var ett sätt att bryta ner skalan, som nog kunde upplevas som ganska betydande i Trelleborg 1956. Bebyggelsen och miljön präglas av omsorgsfull gestaltning. Byggnaderna är av samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde.

Stigbygeln 6. Lamellhus ut mot Hedvägen. Mitt- och sidosisaliter i gult tegel skapar variation åt en byggnadskropp som annars kunde upplevas som monoton.

Grönstruktur, siktlinjer och landmärken

Trelleborg Övre är för ett förhållandevis grönt stadsområde med flera små gröningar eller parkytor, alléer och flerbostadshus omgivna av gräsmattor. Det är endast kvarteren Badhuset, Signalen och Blixten som har stora delar hårdgjord yta. Det tidigare järnvägs-/bussområdet domineras av hårdgjord yta. Siktlinjer domineras av korta perspektiv, vilket passar bra i ett område med bebyggelse av måttlig skala. Siktlinjer följer gatusträckningar samt det tidigare spårområdet/banvallen. Dominerande landmärke är det gamla vattentornet på Stortorget, men detta befinner sig alltså utanför området. Landmärken inom området är framför allt Konsthallen och Simhallen, men det är inte anläggningar som syns vida utan det är anläggningar som framträder tydligt som solitärer i sin gatumiljö. Byggnader som Husaren 16, Hästen 13 och Blixten 9 framträder i gatubilden genom deras placering och något större skala och/eller höjd gentemot sin omgivning.

Grönstruktur

De tydligaste grönyttorna är de små parkerna intill Skyttsgatan. Den största av dem är belägen mellan Skyttsgatan–Hedvägen–Folkvandvården. Gröningen är belägen på kvartersmark (Sadeln) och dess tillkomst ska nog ses i ljuset av att staden byggde ett barnrikehus på andra sidan av Skyttsgatan och två pensionärsbostadshus vid Ryttagatan 1944. I början av 1970-talet utvidgades gröningen då Skyttsgatan stängdes av för genomfartstrafik till Skyttspan.

Gröningen vid Skyttsgatan/Skyttspan har en slingrande gångväg utformad som en fortsättning på Ryttagatan. Gestaltningen är enkel och anspråkslös, gjord för att tåla slitage och lek.

Största delen av parkytan upptas som brukligt av gräsmatta. En grusad gångväg, utformad som en fortsättning av Rytta-regatan, går i en båge i kanten av gröningen. Alléträd skärmar av något mot Hedvägen men en mer påtaglig barriär blir grönskan mot Folktandvården, i övrigt är gröningen öppen. Miljön är trivsamt men den omfattande vägtrafiken på Valldammsgatan och framför allt Hedvägen är störande. Gröningen är kulturhistoriskt värdefull genom sin enkla, tidstypiska gestaltning och stadens engagemang att skapa en rekreationsyta för närboende barnfamiljer och pensionärer i smålägenheter.

Den lite mindre gröningen i skärningen av Skyttsgatan och Vikingagatan tillkom i samband med att området planlades 1942. Tanken var att parkytan skulle fungera som buffert mellan de nya bostäderna och Gasverket och annan småindustri i kvarteret Signalen. Detta framgår också när man vistas i gröningen då ett brett buskage avskärmar mot kvarteret Signalen. En grusad gång går fram längs nämnda buskage och en annan längs gröningens långsida i väster där det också placerats två bänkar med fint förmiddagsljus. Gröningen är utformad i samförstånd med angränsande bostadsbebyggelse och besitter samma folkhemskaraktär: enkelt, anspråkslöst och med robusta kvaliteter. Gröningen är kulturhistoriskt värdefull genom sin enkla, tidstypiska gestaltning och stadens engagemang att skapa en buffertzona mellan industri och bostäder.

Gröningen Skyttsgatan–Vikingagatan med avskärmande plantering mot Gasverkstomten i kvarteret Signalen.

Den sista och minsta grönytan finns insmugen i södra änden av kvarteret Hästen, mellan Valldammsgatan och Rytta-regatan. Även denna gröning tillkom i samband med planläggning 1942 och syftet bör också ha varit som buffertzona mellan bostadshuset i kvarteret Hästen och det angränsande järnvägsområdet, där det pågick en omfattande och tung trafik i början av 1940-talet.

Parkytan är inte stor och består av gräsmatta, två lövträd (varav en imponerande bok) och genomkorsas av två gångvägar där det gjorts en liten pausplats med en parkbänk. Det här passar bra in på det som kallas för fickpark (pocketpark) och som dök upp i New York i slutet av 1960-talet, en liten oas i det urbana där man kan slå sig ner för en lunch eller bara en stunds rast. Gröningen är kulturhistoriskt värdefull genom sin enkla, tidstypiska gestaltning och koppling till det närbelägna bostadshuset.

Fickpark i kvarteret Hästen – en plats för en lunchmacka eller en stunds vila.

Alléträd (lind) finns huvudsakligen längs Skyttsgatan, framför allt i dess diagonala sträckning genom området. Även den del av Ripagatan som är inom utredningsområdet kantas av lindallé. Längs Hedvägen finns också en lindallé men merparten träd har tagits bort på norrsidan vid infart till lasarettet och i kombination med att gatan är mycket bredare än Skyttsgatan och Ripagatan blir det inte lika tydligt rumsskapande. Inom området finns också en del prydnadsträd med tidig blomning (troligen körsbär av något slag).

Siktlinjer och landmärken

Siktlinjer där man har gamla vattentornet som landmärke (blickar söderut) är särskilt Kraftgatan, Rusthållaregatan och nedre raka delen av Skyttsgatan. Gamla vattentornet ser man på de flesta platser när man rör sig i området, men utan att det framstår som tydliga siktlinjer. Valldammsgatan erbjuder längre siktlinjer och norrut skymtar nya vattentornet, men det är inte tillräckligt högt för att upplevas som ett landmärke här. Framträdande siktlinjer inom området är Skyttsgatan där alléträd

framhäver perspektivet och Parkgatan där bebyggelsen bildar slutna kvarter och man får ett tydligt gaturum.

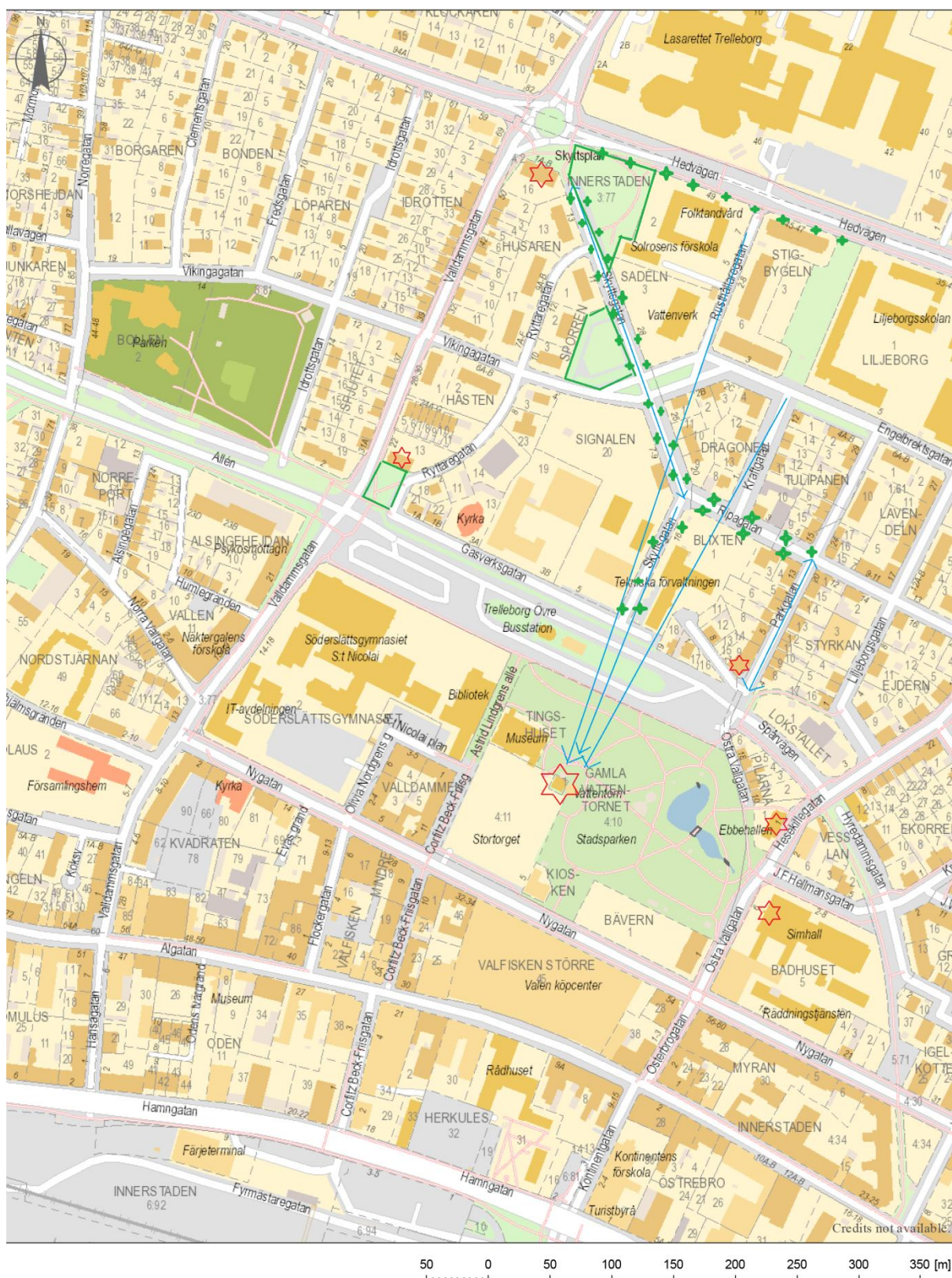
Längs Kraftgatan har man vattentornet i blickfånget om man rör sig söderut mot centrum.

Skyttsgatan går diagonalt genom området. Den raka sträckningen och lindallén framhäver centralperspektivet. En fondbyggnad skulle kunna uppföras i kvarteret Blixten och bli ett fint tillskott.

Konsthallen och Simhallen är de främsta landmärkena inom utredningsområdet. Det är dock inte byggnader som syns vida utan anläggningar som dominerar sin gatu-/närmiljö. De har ett monumentalt anslag genom sin arkitektur och placering som solitärer. Dessa båda byggnader upplevs främst från Östra Vallgatan–Hesekillegatan och i någon mån från stadsparken. Mindre framträdande som landmärken, men synliga i sin omgivning är fyravåningshuset på Blixten 9 och som vänder sig ut mot det tidigare banområdet. På samma sätt är det med trevåningshuset på Hästen 13, som också

upplevs om man kommer söderifrån på Valldammsgatan. Vid Skyttsplan har trevåningshuset på Husaren 16 samma funktion och i fonden av Östervångsvägen.

Röd stjärna anger landmärke (visar även vattentornet utanför utredningsområdet), blå pilar anger siktlinjer, grönt anger kulturhistoriskt värdefull grönyta och små gröna stjärnor anger allé.

Förvaltning av kulturhistoriska värden och rekommendationer vid ändring

Värdebärande karaktärsdrag inom Trelleborg Övre är järnvägs-, gatu- och bebyggelsestrukturen med en kombination av rutnätsplan och grannskapsenhet; den tydliga strukturen med olika delområden och specifik bebyggelse som speglar funktion och verksamhet, tillkomsttid och olika stadsbyggnads- och arkitekturideal; gröningar inlagda för rekreation och som buffert mot störande verksamhet och trafik; siktlinjer mot gamla vattentornet samt byggnader med karaktär landmärke, gäller i första hand Konsthallen och Simhallen. Dessa karaktärsdrag bör vara vägledande vid framtida planläggning.

- Kulturhistorisk värdefull bebyggelse bör bevaras och vid ändring skall karaktärsdrag beaktas och varsamhetskrav (PBL 8:17) iakttas. För att tillvarata kulturhistoriska värden kan antikvarisk förundersökning vara aktuellt vid ändring.
- För Simhallen, Konsthallen, Brandstationen, Gasverket, Vattenreningsverket och fastigheten Vesslan 6 bör rivningsförbud och förvanskningförbud (PBL 8:13) tillämpas. Vid ändring bör antikvarisk förundersökning upprättas inför projektering och följas upp i kontrollplan av antikvarisk sakkunnig.
- Området tål viss förtätning och nybyggnation, särskilt kvarteren Lokstallet, Signalen och Blixten samt det tidigare järnvägs-/bussområdet.
- Generellt gäller att siktlinjer, landmärken och grönytor skall beaktas.
- Behåll järnvägssträckningen som gång-/cykelväg i sin hela längd. Banvallen ligger bitvis kvar även utanför utredningsområdet och har potential att förlängas åt väst/nordväst.
- Planteringar kan med fördel anläggas vid/längs de breda gatorna med genomfartstrafik.
- Modest skala med fristående byggnader i en till tre våningar bör bibehållas i enlighet med 1910-50-talens ideal. Någon enstaka ny högre byggnad i fondläge kan tillföra nya kvaliteter.
- Bygg ihop Norregatan bättre, stadens gamla infartsväg från norr. Eventuell ny bebyggelse här bör följa Norregatan och inte Allén.
- Generellt gäller att gator och trottoarer är omsorgsfullt utförda, ofta med olika beläggning, och med kantstenar vid de förhöjda trottoarerna. Skyttsgatan, Engelbrektsgatan, Nygatan och Östra Vallgatan är helt eller delvis lagda med smågatsten och på Norregatan och Parkgatan är trottoarer lagda med diagonalmönstrad klinker. Detta drag bör vidmakthållas och återskapas där det lagats med asfalt.
- Vid framtida ändrad verksamhet av brandstationen bör vagnportar mot Nygatan samt slangtorn och glidstänger i tillbyggnaden bevaras då de utgör de tydligaste attributen för just brandstation.
- Vid framtida ändrad verksamhet av f.d. Gasverket bör de båda ursprungliga fabriksbyggnaderna i rött tegel bevaras liksom den samtida tjänstebostaden vid Skyttsgatan och ett äldre trämagasin (markerat på karta), medan kvarteret i övrigt tål exploatering. Anläggningen har en välarbetad arkitektonisk gestaltning, men har aldrig varit avsedd att vara representativ eller haft ett framträdande läge i stadsbilden. Tjänstebostaden bör bevaras intakt som den är, medan övriga hus tål om- och tillbyggnader om man tillvaratar tegelfasader, mönstermurning och ursprungliga rundbågiga gjutjärnsfönster.
- Skyttsgatans avslutning mot kvarteret Blixten skulle kunna framhävas bättre genom någon ny byggnad. Detta skulle förstärka befintlig siktlinje längs Skyttsgatan.

- Kraftgatan var ursprungligen utformad med en grönyta i mitten, där högspänningsledningen gick fram, och separerade körbanor på var sin sida. Nu har körbana gjorts till p-platser och den f.d. mittremsan (grönytan) blivit körbana. Om parkering går att lösa på annat sätt skulle ursprunglig utformning kunna återställas
- Utredningsområdet genomkorsas av många vägar/gator varför man bör prioritera att skapa sammanhängande strukturer snarare än att dela upp området med ytterligare vägdragningar.

Bilddilaga då och nu

Bilderna nedan ger en uppfattning av hur Trelleborg Övre sett ut under 1900-talet och med jämförande bilder från ungefär samma fotovinkel 2016. De äldre bilderna kommer från Trelleborgs Museum.

Bildparen visar på:

Sid 59: Elverket, kombinerat med badhus, kring sekelskiftet 1900. Var ursprungligen utformat som en liten renässansborg. På 1930-/40-talet skalades det mesta bort och byggnaden fick snarare en funkisprägel. Man känner igen stensockeln, det avfasade hörnset (i bottenvåningen) och entréns placering.

Sid 60: Korsningen Ryttalegatan–Vikingagatan cirka 1950. Flerbostadshusen var relativt nybyggda och hörnet av kv Signalen obebyggt. Här bedrevs då stenhuggeri, vilket framgår av den äldre bilden. Flerbostadshusen är sig lika medan hörntomten i kv Signalen har bebyggts med en villa på 1970-/80-talet.

Sid 61: Fotot från 1938 över Gasverkstomten där man ser de två gasklockorna, tjänstebostaden och de båda fabriksbyggnaderna. Ungefär samma vy 2016 så skymmer Televerkets byggnader sikten mot gasverket. Även grönska döljer anläggningen från Gasverksgatan.

Sid 62: Televerkets ursprungliga byggnad då den var nyuppförd kring 1960 och ungefär samma vy i dag då muren utvidgats och Televerket har fått en tillbyggnad parallell med Gasverksgatan. Lagg märke till att entré med skärmtak (något avkortat) är kvar.

Sid 63: Skyttsplan kring 1950. Fotot taget ungefär där Trelleborgshems bostadshus Husaren 16 är beläget idag. Grönskan har tilltagit och Skyttsgatan är sedan början av 1970-talet avstängd för genomfartstrafik till Skyttsplan.

Sid 64: Folkvandvården 1950-/60-tal. Det mesta är sig likt hur det ser ut idag, även om de intressanta (ventilations-)hålen i fasaden har ersatts av konventionella fönster.

Sid 65: Flerbostadshus från 1942 i södra delen av kv Husaren. Foto från 1940-/50-tal blickande österut längs Vikingagatan. Samma hus 2016 men vyn är vänd och blickar västerut. Huset har försetts med stora takkupor men är annars inte speciellt förändrat.

Sid 66: Kv Hästen med Hullins snickeri. Foto från 1950. Dagens bild visar att all äldre bebyggelse rivits och på 1980-talet ersatts av något slags radhus, som till skillnad från de äldre husen inte vänder sig ut mot Valldammsgatan utan sträcker sig in i kvarteret med gavel mot gatan. Detta har helt förändrat gatumiljön.

Sid 67: Kvarteret Hästen i mitten av 1940-talet med ett magasin och bakom det den från centrala staden på 1880-talet utflyttade gården vid Valldammsgatan. Gård och magasin revs kort efter fototillfället och ersattes med de hus som ses på bilden från 2016.

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Trelleborgs museum

Källor och litteratur

Litteratur:

Brandin, Madeleine & Folkesson, Gunilla (red.) (1982). *Bevare oss väl: om hus och miljöer i Trelleborg - information om byggnadsvård från Generalplanekommittén*. 2. uppl. Trelleborg.

Det nya Trelleborg. (1967). Trelleborg.

Emmelin Carlman, Inga (1986). *Järnvägsbyggnader i Malmöhus län: rapport från en inventering 1978*. [2. uppl.] Kristianstad: Museifören. Östra Skånes järnvägar.

Johanson, Carin (red.) (2000). *Arkitekturguide Skåne: 1900-talet*. Stockholm: Byggförl.

Kristofersson, Sture (1977). *Trelleborg: från första världskriget till tio år efter kommunsammanslagningen*. Trelleborg: Kommunen.

Näslund, Lena & Näslund, Bo (2007). *Trelleborg 750 år*. D. 1-2. Trelleborg: Trelleborgs kommun.

Sandell, Eric (2005). *Spelet om en stad och bilderna från förr: från vikingaby till sjö- och stapelstad : vår stads dramatiska historia*. Trelleborg: Föreningen Gamla Trelleborg.

Ståhl, Percy & Larsson, Lennart (1967). *Trelleborg*. Trelleborg: Trelleborgs stad.

Otryckta källor:

Adler, Agne (2000). *50 år med AB Trelleborgs hem 1950–2000*.

Eskeröd, Carita & Melchert, Daniel (2012). *Kulturmiljöutredning tillhörande fördjupning av översiktsplanen för Trelleborg stad*.

Arkiv:

Trelleborgs samhällsbyggnadsförvaltning: kartor, ortofoto, ritningar och stadsplaner.

Internet:

Kulturen. Carlotta databasen för museisamlingar <https://carl.kulturen.com/web/>

Lantmäteriet <http://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>

Trelleborgs Museum <http://www.trelleborg.se/sv/uppleva-gora/kultur/trelleborgs-museum/samlingar/>